

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar
om ändring av 21 kap. rättegångsbalken, 9 kap. 8 och 9 § lagen
om rättegång i brottmål samt 19 § tingsrättslagen**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att vissa bestämmelser i 21 kap. rättegångsbalken om ersättning för rättegångskostnader skall ändras.

Den kraftiga ökningen av rättegångskostnaderna beror på flera orsaker. Detta har åter lett till att en rättegång ofta innebär en så stor ekonomisk risk att man drar sig för att inleda rättegång.

Till ökningen av rättegångskostnaderna har utöver bestämmelserna i rättegångsbalken bidragit flera olika delfaktorer, vilka inte kommer att tas upp särskilt i denna proposition. I rättegångsbalken regleras i första hand fördelningen av kostnaderna parterna emellan. Därför innebär förslaget ingen direkt ändring av de totalkostnader som förärläds parterna av en rättegång. Reformen jämnar likväl ut kostnadsriskerna mellan parterna. Avsikta med förslaget är också att indirekt påverka arvoden för ombud så att överdrivet stora arvoden inte skall uppbäras och att utvecklingen i det här hänseendet skall gå i rimligare riktning.

Den grundläggande principen i den gällande lagen, dvs. att den vinnande parten skall få full ersättning för sina rättegångskostnader, skall kvarstå oförändrad. En ändring som gäller detta är att den grundläggande bestämmelsen om kostnadsansvaret görs klarare genom att det i lagen uttryckligen skall föreskrivas att den förlorande parten är skyldig att ersätta motpartens rättegångskostna-

der endast i den mån de är skäligen och har förärläts av åtgärder som varit nödvändiga.

Enligt propositionen skall det i två fall vara möjligt att fastställa ersättningen för rättegångskostnaderna till ett lägre belopp än vad som yrkats. Domstolen kan för det första minska skyldigheten att betala full ersättning, om målet är rättsligt så oklart att det funnits grundad anledning till rättegång. För det andra kan kostnadsersättningsen sänkas, om dömmande av ersättning till fullt belopp vore uppenbart oskäligt med hänsyn till de omständigheter som lett till rättegången, parternas ställning och sakens betydelse.

Enligt propositionen kan domstolen i ett mål där saken är klar och ostridig på tjänstens vägnar uppskatta beloppet av rättegångskostnaderna. I dessa s.k. summariska mål handlar det inte om en tvist utan om indrivning, dvs. fall där borgenären behöver en verkställbar dom för indrivning av fordran. De rättsliga indrivningsåtgärderna beror oftast på att gäldenären är insolvent. För att få till stånd ett enhetligare förfarande i hela landet vad gäller beloppet av de ersättningar som döms ut i dessa mål, föreslås att justitieministeriet meddelar föreskrifter om grunderna för de ersättningsbelopp som döms ut för rättegångskostnaderna.

Reformen är avsedd att träda i kraft så snart som möjligt efter att den har antagits och blivit stadfäst.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
ALLMÄN MOTIVERING	3
1. Inledning	3
1.1. Om rättegångskostnader	3
1.2. Betydelsen av att reglera kostnaderna	4
1.3. Reformbehov	5
2. Nuläge	6
2.1. Gällande lagstiftning och rättspraxis	6
Lagstiftning	6
Rättspraxis	6
2.2. Särskilda bestämmelser om rättegångskostnader i andra lagar	7
2.3. Övriga faktorer som inverkar	8
2.4. Tvistemål	8
3. Skyldigheten att ersätta rättegångskostnader i vissa andra länder	10
3.1. Sverige	10
3.2. Norge	10
3.3. Danmark	11
3.4. Tyskland	11
3.5. Österrike	11
3.6. Storbritannien	12
4. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	12
4.1. Mål	12
4.2. De viktigaste förslagen	13
5. Propositionens ekonomiska och organisatoriska verkningar	14
6. Beredningen av propositionen	14
DETALJMOTIVERING	16
1. Motivering till lagförslagen	16
1.1. Rättegångsbalken	16
1.2. Lagen om rättegång i brottmål	23
1.3. Tingsrättslagen	24
2. Ikraftträdande	24
LAGFÖRSLAGEN	25
1. Lag om ändring av vissa bestämmelser i 21 kap. rättegångsbalken	25
2. Lag om ändring av 9 kap. 8 och 9 § lagen om rättegång i brottmål	26
3. Lag om ändring av 19 § tingsrättslagen	27
BILAGA	28
Parallelltexter	28

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

1.1. Om rättegångskostnader

Till vars och ens grundläggande fri- och rättigheter hör att på ett tillbörligt sätt och utan ogrundat dröjsmål få ett tvistemål som gäller hans rättigheter och skyldigheter behandlat vid ett oavhängigt lagskipningsorgan, dvs. i domstol. I praktiken förutsätter genomförandet av rättsskyddet att rättegången är säker, snabb och billig. På allmän nivå är dessa mål delvis motstridiga. Ju grundligare och mera ingående rättegången är desto större blir risken för att behandlingen drar ut på tiden. Ett omfattande och tackande förfarande som betonar rättsskyddet är ofta dyrare än ett förenklat förfarande. Därför skall man vid bedömningen av rättegångskostnaderna och behovet att reglera dem ta hänsyn till föremålet för den aktuella rättegången och sakens betydelse för parterna.

Rättegångskostnaderna i ett tvistemål består av de kostnader som parterna åsamkats av rättegången och som tillsammans utgör totalkostnaderna för rättegången. I regel skall parterna själva stå för sina rättegångskostnader. Frågan om huruvida någon utomstående, närmast staten, mer än tidigare bör delta i de kostnader som åsamkas parterna av rättegången, förutsätter en debatt om vad rättsskyddet får kosta samhället.

En part svarar i princip själv för sina rättegångskostnader. Rättegångskostnaderna består av de rättegångsavgifter som skall betalas till staten samt parternas kostnader, av vilka arvoden till rättegångsombud och rättegångsbiträden vanligtvis utgör den mest betydande kostnaden. Kostnaderna innefattar även t.ex. ersättning till vittnen. Också partens eget arbete och andra förluster än de direkta kostnaderna av rättegången räknas begreppsmässigt till rättegångskostnaderna.

I praktiken består största delen av rättegångskostnaderna av arvoden som advokater och andra biträden fakturerar för vidtagna åtgärder. För de tjänster som rättegångsombud eller rättegångsbiträden tillhandahåller skall också betalas mervärdesskatt. Samhället har blivit allt mer komplicerat. Det finns svårtolkade bestämmelser och de är ofta svårtolkade. Det finns ett allt större behov att anlita sakkunniga i rättsliga frågor. Till

en rättvis rättegång hör att en part i en rättegång är medveten om sina rättigheter och att parterna är så likställda som möjligt i rättegången. En förutsättning för att nå detta mål är ofta att vardera parten har ett lagfaret ombud. I juridiskt komplicerade frågor är sakkunnighjälp nödvändig.

Den ersättning som skall erläggas ett rättegångsombud för den rättsliga hjälp som han tillhandahåller grundar sig på det avtal som ingåtts mellan parten och hans ombud. Lagen innehåller inga särskilda bestämmelser om uppdragsförhållandet mellan en part och hans ombud. Det arvode som skall erläggas för uppdraget bestäms enligt de allmänna avtalsrättsliga principerna. Enligt huvudregeln har ett ombud rätt till ett skäligt arvode samt till ersättning för sina kostnader. De jurister som hör till Finlands Advokatförbund och som har juridisk rådgivning som sitt yrke, dvs. advokater, förpliktas av de allmänna anvisningarna om grunderna för bestämmande av arvode och de vägledande reglerna om god advokatsed som utfärdats av Finlands Advokatförbund.

Kostnadernas totalbelopp påverkas väsentligt av hur grundligt arbete parten kräver av ombudet. Priserna på de juridiska tjänster som tillhandahålls varierar. I sista hand beslutar parten själv hur mycket han är beredd att satsa på sin rättegång. Naturligtvis påverkar också partens förmögenhetsställning dessa beslut. Om parten tror sig vinna målet, kan han också i fråga om kostnaderna ta större risker än i en osäker situation.

En part som inte utan svårighet helt klarar av de kostnader som målets behandling kräver, kan under vissa förutsättningar beviljas fri rättegång och förordnas ett rättegångsbiträde (lag om fri rättegång, 87/1973). Då erläggs de kostnader som sakens behandling förutsätter samt arvode och kostnader för ombud av statens medel. Om parten skäligen förmår svara för en del av de kostnader som behandlingen kräver, skall domstolen samtidigt som den beviljar fri rättegång bestämma hur stort belopp parten som mest kan bli tvungen att ersätta staten för de kostnader som betalats av statens medel. En mindrebe-
medlad person kan beviljas allmän rättshjälp kostnadsfritt eller mot partiell ersättning, varvid kostnaderna betalas av statens medel. (lag om allmän rättshjälp, 104/1998). Också

ett privat biträde kan förordnas att lämna allmän rättshjälp, varvid biträdet betalas av statens medel skälig ersättning för nödvändiga åtgärder och kostnader.

För att täcka vissa kostnader som åsamkas av en rättegång kan man ta en frivillig rättsskyddsförsäkring som utgör en del av eller som kan anslutas till en hem-, fastighets-, bil-, båt-, företags- eller gårdsbruksförsäkring. Dessutom kan det vara möjligt att få en sådan försäkring som en separat försäkring eller som gruppförsäkring av olika slag. I försäkringsavtalet definieras vilka rättegångskostnader som föranleds av tvistemål, brottmål eller ansökningsärenden ersätts ur försäkringen, hur stor den försäkrades självrisikandel är samt beloppet av de ersättningsbara kostnaderna. Försäkringsbeloppet är i allmänhet 50 000 mark i fråga om rättsskyddsförsäkringar i anslutning till hemförsäkring. Försäkringsvillkoren avviker från varandra vid olika försäkringsbolag och ett och samma bolag kan bjuda ut rättsskyddsförsäkringar av olika slag.

Fri rättegång och allmän rättshjälp innebär att endast partens egna rättegångskostnader ersätts. Ur rättsskyddsförsäkringen ersätts motpartens rättegångskostnader som den försäkrade dömts att betala på lika villkor som den försäkrades egna advokatkostnader endast när den försäkrade vid rättegången biträtts av konsumentombudsmannen eller någon som är underställd honom och handhavandet av den försäkrades sak har varit viktigt med avseende på lagtillämpningen och konsumenternas allmänna intresse eller för att den försäkrades motpart i huvudsak underlåtit att iakttä konsumentklagonämndens, försäkringsnämndens eller något annat motsvarande organs beslut som till centrala delar varit positivt för den försäkrade.

I 21 kap. rättegångsbalken föreskrivs om ersättande av motpartens rättegångskostnader. I kapitlet anges i vilka situationer och under vilka förutsättningar en part är skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnader. Huvudregeln har varit att den förlorande parten är skyldig att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader. Den vinnande parten kan således få sina rättegångskostnader ersatta, medan den förlorande parten skall svara för både sina egna och motpartens kostnader.

I princip har man ansett det vara orättvist att den vinnande parten åsamkas kostnader för att uppnå sin rätt i fråga om ett berättigat

krav. Å andra sidan kräver den förlorande partens rättsskydd att domstolen åtminstone i viss mån justerar beloppet av de yrkade rättegångskostnaderna. Ersättningsskyldigheten kan inte vara obegränsad eller leda till oskäliga ersättningar.

Om ersättningsansvaret är mycket strängt och ersättningsbeloppen stora, kan tröskeln för att inleda en process stiga speciellt när föremålet för tvisten är av mindre ekonomiskt värde. Rättegångskostnaderna och den risk som hör ihop med dem bör stå i ett rationellt förhållande till själva huvudsaken. Om parternas ekonomiska ställning är mycket olika, påverkar också tvistens ekonomiska betydelse och kostnadsrisken parterna på olika sätt.

1.2. Betydelsen av att reglera kostnaderna

Individens rättsskydd förutsätter att han vid behov har möjlighet att föra sin sak till en domstol för att göra sina rättigheter gällande. Om kostnaderna för rättegången och de risker som ansluter sig till dessa är för stora, kan detta leda till att man inte vågar inleda rättegång. Om tröskeln för att inleda rättegång är för hög, finns det risk för att den materiella rätten inte förverkligas. En faktisk möjlighet till rättegång förstärker sålunda möjligheten att den materiella rätts tillgodoses.

I fråga om vissa sakkategorier har man ansett det vara nödvändigt att utveckla konfliktlösningsmekanismer utom domstolen. Bland annat när det gäller tvister gällande konsumtionsnyttigheter kan konsumenterna vända sig till konsumentklagonämnden som ger rekommendationer till lösningar. Försäkringstvister som gäller frivilliga försäkringar behandlas även av försäkringsnämnden. Syftet med nämndernas verksamhet är att som ett alternativ till domstolsbehandlingen tillhandahålla ett snabbt, billigt och enkelt sätt att behandla tvister. Behandlingen vid nämnderna är alltid skriftlig och därmed kommer inte värdering av muntlig bevisning i fråga.

Verksamhetsidén för de två ovan nämnda nämnderna bygger på att parterna inte skall behöva rättslig hjälp i de frågor som nämnderna behandlar. Nämnderna rekommenderar i allmänhet heller inte någon ersättning för lagfarna ombuds kostnader, anlitande av ombud, behandlingen vid nämnden eller för kostnader som föranletts av att bemötande

lämnats till nämnden.

I allmänhet är det inte meningsfullt att föra till domstol frågor av ringa ekonomiskt värde eller som annars är av mindre värde. Detta mål får dock inte leda till att tröskeln för att inleda rättegång höjs så att parterna tvingas avstå från att driva sin sak eller att hålla fast vid sina rättigheter. Domstolarnas grunduppgift är att lösa rättsliga eller annars oklara konfliktsituationer och utgångspunkten bör vara att onödiga rättegångar förhindras på annat sätt än genom ett strikt kostnadsansvar.

Det vore ändamålsenligt om parterna först skulle försöka ingå förlikning i tvistemål där förlikning är tillåten. Även domstolen skall försöka få parterna att ingå förlikning i tvistemål där förlikning är tillåten (5 kap. 26 § rättegångsbalken). Förlikningen skall dock vara förenlig med den materiella rätten och ingen får tvingas att ingå en förlikning som innebär att han måste avstå från berättigade krav eller rättigheter. En fördel med en förlikning som nås i domstol är ofta också de minskade rättegångskostnaderna. Det här får dock inte vara den huvudsakliga grunden för en förlikning ens när det handlar om en tvist vars ekonomiska värde i pengar är litet.

1.3. Reformbehov

Enligt allmän uppfattning föranleder tvistemålsrättegångarna parterna numera så stora kostnader att det är svårt för en vanlig medborgare att utan oskäliga ekonomiska risker inleda en rättegång som är nödvändig för att kunna göra gällande sina rättigheter. Denna uppfattning har framförts av riksdagsmännen i ett flertal skriftliga spörsmål som riksdagens talman tillställt justitieministern. Rättskyddet och rättegångskostnaderna i den reformerade civilprocessen har varit föremål för offentlig debatt samt behandlats i samband med ett stort seminarium för sakkunniga hösten 1997. Samma problem har också betonats i de evenemang som arrangerats för domare och advokater. I ett flertal inlägg har problemet komprimerats och man har då frågat om medborgarnas likställdhet inför lagen i praktiken är beroende av rättegångskostnaderna samtidigt som det konstaterats att medelinkomsttagare numera utgör den grupp som får sitta emellan.

Rättspolitiska forskningsinstitutet publicerade i augusti 1997 "Oikeudenkäyntikulut

pääkäsitelyyn edenneissä riita-asioissa" (147/97), som är en undersökning om de rättegångskostnader som dömts ut 1995. Enligt undersökningen döms den förlorande parten nästan alltid att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader, om ersättning yrkats för dem. Även om man i samband med revideringen av rättegångskostnaderna 1993 utgick från att parterna skall stå för sina egna kostnader i fall där båda parterna vunnit delvis, har i praktiken i nästan tre fjärdedelar av fallen någondera parten ålagts att ersätta motpartens kostnader antingen helt eller delvis. Enligt undersökningen var de år 1995 dömda ersättningarna mer än dubbelt större och de yrkade ersättningarna samtidigt en tredjedel större än år 1993. I juni 1994 utsträcktes mervärdesskatten (22 %) att omfatta även advokattjänster. Följaktligen har förändringen varit större i fråga om de ersättningar som dömts ut. I fråga om tvistemål som framskridit till huvudförhandling har den utdömda ersättningen för rättegångskostnader i 18 % av fallen varit större än det intresse som varit föremål tvistemålet. De båda parternas sammanräknade totalkostnader (median) har i genomsnitt utgjort 59 % av det genomsnittliga kapitalet.

Det faktum att de utdömda ersättningarna för rättegångskostnader har ökat beror på flera olika orsaker. Innan rättegångskostnadsreformen trädde i kraft den 1 december 1993 dömde domstolarna i många fall ut ersättningarna till ett mindre belopp än vad som hade yrkats. Utöver mervärdesskatten har de kostnader som parterna är tvungna att svara för ökat t.ex. på grund av de ändringar som gjorts i fråga om rättsskyddsförsäringen samt de ökade kostnaderna för juridiskt biträde. Även revideringen av bestämmelserna som gäller förfarandet i tvistemål uppskattas också för sin del ha bidragit till en ökning av rättegångskostnaderna, eftersom tyngdpunkten i rättegången i praktiken har förlagts på begynnelseskedet och uppsjälkningen på förberedelse och huvudförhandling inte har skett så som man hade planerat. De problem som föranletts av de ökade rättegångskostnaderna ger anledning att bedöma alla de faktorer som påverkar beloppet av rättegångskostnaderna. Behovet att revidera 21 kap. rättegångsbalken är emellertid så brådskande att ändringen av vissa bestämmelser i kapitlet måste ske separat.

2. Nuläge

2.1. Gällande lagstiftning och rättspraxis

Lagstiftning

De gällande bestämmelserna om ersättning för rättegångskostnader i 21 kap. rättegångsbalken trädde i kraft den 1 december 1993. Enligt huvudregeln i 21 kap. rättegångsbalken är den förlorande parten skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnader till fullo. Genom regleringen eftersträvades såväl en beteendestyrande som en reparativ effekt. Med en beteendestyrande effekt avses å ena sidan att en person som är betalningsskyldig frivilligt uppfyller sina skyldigheter och å andra sidan att talan inte väcks utan grund. Med en reparativ effekt avses åter att en person som väcker en talan för att uppnå sina rättigheter skall få sina kostnader ersatta liksom även den mot vilken en talan väckts utan grund. Dessutom ansågs det att en part som har ett berättigat anspråk, men som inte får någon prestation på frivillig väg, vänder sig mera sannolikt till domstol om han vet att han får full ersättning för sina rättegångskostnader (RP 191/1993 rd).

Redan innan ändringen av 21 kap. rättegångsbalken trädde i kraft 1993 utgick lagen från att rättegångskostnaderna ersätts till fullo. Principen hade uttryckts i lagen som följer: "Den saken tappar, gälde sin vederdeloman det allt åter, som han trängd varit därå kosta. Finnes någon sak hava varit så mörk och tvivelaktig, att man till rättegång skäligen orsak haft, känne då var sin kostnad själv.--". I praktiken lämnade parterna motpartens ersättningsyrkande beroende av rätens prövning eller också ansågs yrkandet vara överdrivet. Bestämmelsen ledde till att man alltför ofta kvittade kostnaderna, dvs. vardera parten fick med hänsyn till sakens natur stå för sina egna rättegångskostnader. I praktiken var det vanligt att den yrkade ersättningen sänktes genom att döma motparten att ersätta ett belopp som rätten prövat som skäligt.

21 kap. rättegångsbalken reviderades i samband med revideringen av rättegångsförfarandet för behandling av tvistemål i underrätten. Det handlade om en omfattande ändring av rättegångens grundläggande strukturer där systemets inkörning pågår delvis fortfarande.

Det finns vissa bestämmelser om undantag

från den förlorande partens fulla ersättnings-skyldighet. Till exempel enligt 21 kap. 2 § rättegångsbalken får parterna själva bära sina rättegångskostnader, då målet gäller ett rättsförhållande som enligt lag inte kan avgöras annat än genom domstolsbeslut, om det inte finns skäl att ålägga den ena parten att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnader.

Lagens 21 kap. 8 § innehåller en uttrycklig bestämmelse om de kostnader som skall ersättas. Enligt den skall ersättningen för rättegångskostnaderna till fullo motsvara kostnaderna för förberedande av rättegången och för utförande av talan vid domstolen samt för ombudets eller biträdets arvode, om kostnaderna skäligen varit befogade för bevakande av partens rätt. Ersättning skall också betalas för det arbete och den tidsför-lust som rättegången åsamkat parten.

Bestämmelserna angående framställande och behandling av ersättningsyrkande har utformats så att de skall passa in i förfarandet för behandling av tvistemål i underrätten. Den part som önskar få ersättning för sina rättegångskostnader skall innan behandlingen slutförts framställa sina ersättningsyrkanden och samtidigt meddela av vad kostnaderna består. Enligt 14 § i nämnda kapitel skall beslutet om rättegångskostnaderna meddelas samtidigt som domstolen avgör målet.

Rättspraxis

Rättspraxis i fråga om skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna är oenhetlig t.ex. vad gäller tolkningen av bestämmelsen i 21 kap. 8 § rättegångsbalken. Tingsrätterna har ofta dömt ut rättegångskostnaderna till yrkat belopp, om motparten inte har gjort det yrkade ersättningsbeloppet stridigt, men även olika slags avgöranden som baserat sig på skälighetsprövning har förekommit.

I hovrätternas rättspraxis har man som huvudregel betonat skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna, så att vid prövning av ersättningsbeloppet gäller att den vinnande parten skall ha rätt till full ersättning för sina kostnader. Även om motparten i ett avgörande av Helsingfors hovrätt hade ansett att motpartens räkning för drivandet av saken var för stor, var han tvungen att ersätta rättegångskostnaderna enligt räkningen, eftersom de åtgärder som framgick av räk-

ningen inte hade åberopats vara obefogade och eftersom räkningens slutsumma inte kunde anses vara oskäligen. Rättegångskostnaderna hade därför dömts ut till fullt belopp (HelHO 1995:7).

I sitt avgörande 1997:26 har högsta domstolen konstaterat bl.a. att om yrkandet inte har medgivits, skall domstolen på tjänstens vägnar pröva om de i målet vidtagna åtgärderna varit befogade och om det yrkade arvodet är skäligt. Denna tolkning ligger närmare den rättspraxis som var rådande under den tidigare lagen. Högsta domstolen har dessutom i samma beslut ansett att arvodet för biträde och ombud skall bestämmas med beaktandet av målets svårighetsgrad och omfattning samt arbetsmängden och arbetets kvalitet.

I mål som gällt vårdnad om barn och umgängesrätt har i fråga om rättegångskostnaderna ofta tillämpats 21 kap. 2 § rättegångsbalken, enligt vilken parterna själva skall bära sina rättegångskostnader, om det inte finns särskilda skäl att döma annorlunda. Högsta domstolen har likväl i sitt avgörande (HD 1997:64) ansett att 21 kap. 2 § rättegångsbalken inte kan tillämpas på mål som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt, eftersom om vårdnad om barn och umgängesrätt kan förutom genom domstolsbeslut också bestämmas genom ett avtal mellan föräldrarna vilket fastställs av socialnämnden. I målet gällande vårdnad om barn och umgängesrätt var det sålunda inte fråga om ett sådant rättsförhållande som avses i 21 kap. 2 § rättegångsbalken.

Rum för tolkning lämnar även ett i Finlex-datasystemet intaget avgörande där käreandena hade återkallat sitt yrkande i huvudsaken vid den skriftliga förberedelsen och där parterna ömsesidigt hade gjort motpartens rättegångskostnader stridiga (HelHO 1997:4). Tingsrätten hade avgjort ersättningsyrkandet genom att förordna parterna att själva skulle bära sina rättegångskostnader. Hovrätten ansåg att frågan om skyldigheten att ersätta motpartens rättegångskostnader hade gjorts stridig i målet. En sak som gjorts stridig skulle enligt bestämmelserna i 5 kap. rättegångsbalken behandlas vid muntlig förberedelse och den därpåföljande huvudförhandlingen och ett yrkande gällande rättegångskostnaderna hade inte givits någon annan ställning i lagen. Därför återförvisade hovrätten frågan om rättegångskostnaderna till tingsrätten. Sålunda kom saken gällande

rättegångskostnaderna att bli huvudsaken i ett nytt tvistemål.

2.2. Särskilda bestämmelser om rättegångskostnader i andra lagar

Det finns särskilda bestämmelser om ersättning för kostnader i hyresmål och faderskapsmål. Enligt 36 § lagen om rättegången i hyresmål (650/1973) svarar parterna själva för rättegångskostnaderna i hyresmål som behandlas i bostadsdomstol. En part kan dock åläggas att helt eller delvis ersätta motpartens skäliga rättegångskostnader, om vägande skäl föreligger. Enligt 32 § faderskapslagen (700/1975) svarar parterna själva för de kostnader som åsamkas dem av rättegången i mål om fastställande av faderskap. En part kan dock åläggas att ersätta motpartens rättegångskostnader, om synnerligen vägande skäl härtill föreligger och ersättandet av kostnaderna kan anses skäligt med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden.

Enligt 20 § lagen om behandling av ansökningsärenden vid allmän underrätt (307/1986) skall även vid behandlingen av ett ansökningsärende i tillämpliga delar följvas vad som gäller om ersättning av rättegångskostnader i tvistemål.

Om rättegångskostnader i brottmål föreskrivs i 9 kap. lagen om rättegång i brottmål (689/1997), enligt vars 8 § 1 mom. beträffande ersättning för rättegångskostnader i brottmål där målsäganden ensam för talan gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om tvistemål. Om målsägandens skyldighet att ersätta rättegångskostnader och hans rätt till ersättning för sådana kostnader när han förenat sig om allmänna åklagarens åtal gäller i tillämpliga delar vad 21 kap. 12 § stadgar om intervenient. Om skyldighet för den som företräder eller är ombud eller biträde för en målsägande, som har förenat sig om allmänna åklagarens åtal, att solidariskt med målsäganden ersätta kostnaderna gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 kap. 6 § rättegångsbalken. I 9 kap. 9 § i lagen ingår dessutom en hänvisningsbestämmelse, enligt vilken vad 21 kap. 8 § 2 mom., 12 och 13 §, 14 § 2 mom. samt 15 och 16 § rättegångsbalken stadgar om tvistemål skall i tillämpliga delar gälla även i brottmål. I de lagrum som räknas upp i paragrafen bestäms bland annat om meddelande av beslut om

rättegångskostnader och om det vad domstolen skall beakta när den avgör frågan om ersättningsskyldighet. Enligt 9 kap. 11 § gäller att om domstolen i samband med ett brottmål där allmänna åklagaren utför talan även handlägger målsägandens talan mot en annan part i målet och straff eller någon annan straffrättslig påföljd för denne inte yrkas, eller om någon annan än målsäganden framställer privaträttsliga anspråk mot den åtalade, skall angående ersättning för rättegångskostnaderna i denna del av målet tillämpas vad som stadgas om tvistemål.

Enligt 74 § förvaltningsprocesslagen (586/1996), som tillämpas vid de allmänna förvaltningsdomstolarna, är en part skyldig att ersätta en annan parts rättegångskostnader helt eller delvis, om det särskilt med beaktande av avgörandet i ärendet är oskäligt att denne själv får bära sina rättegångskostnader. Vad som stadgas om part kan också tillämpas på den förvaltningsmyndighet som har fattat beslutet. Då frågan om en offentlig parts ersättningsskyldighet prövas skall särskilt beaktas om rättegången har orsakats av ett fel hos myndigheterna. En enskild part får inte åläggas att ersätta en offentlig parts rättegångskostnader, om inte den enskilda parten har framfört ett uppenbart ogrundat yrkande.

2.3. Övriga faktorer som inverkar

Regleringen av rättegångskostnader påverkas indirekt även av den princip om rättvis rättegång (fair trial) som ingår i artikel 14.1 i den internationella konventionen om mänskliga och politiska rättigheter som Förenta Nationernas generalförsamling godkände den 16 december 1966 (FördrS 8/1976). Motsvarande inverkan på rättegångskostnaderna har även artikel 6.1 i Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990), nedan Europarådets människorättskonvention. Enligt den skall envar vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag, när det gäller att pröva hans rättigheter och skyldigheter. Var och en skall sålunda ha rätt att få en sak som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlad av domstol. Bestämmelserna om rättegångskostnader får inte utgöra ett hinder för att tillgodose dessa rättigheter.

I kommissionens meddelande till rådet och Europaparlamentet (98/ C 33/03) "Effektivisering av hur domar meddelas och verkställs inom Europeiska unionen" har man fäst uppmärksamhet vid på vilket sätt kostnaderna påverkar effektiviteten inom rättsvården. I meddelandet konstateras att underlättandet av domars rörlighet och verkställighet mellan medlemsstaterna är inte nog för att medborgarna till fullo skall kunna utnyttja sina rättigheter inom Europeiska unionen. Därför skall man eftersträva att genomgående göra tillgången till rättsväsendet så allmän, snabb och billig som möjligt.

Även i 16 § 1 mom. regeringensformen har det tagits in en uttrycklig bestämmelse om individens rätt att på eget initiativ få sin sak behandlad av en myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt lagskipningsorgan. Bestämmelsen motsvarar principen om en rättvis rättegång i artikel 14.1 i den internationella konventionen om mänskliga och politiska rättigheter och artikel 6.1 i Europarådets människorättskonvention.

2.4. Tvistemål

Antalet tvistemål som kommit till domstolarna har varierat rätt mycket 1988—1996. Enligt justitieministeriets statistikuppgifter varierade antalet mål i hela landet som följer (exklusive mål anhängiggjorda vid bostadsrätterna):

År	Inkomna tvistemål (RB 5:2)	Inkomna betalningsförelägganden och lagfartsansökningar 1988-1993 samt summariska ärenden 1994-1996 (RB 5:3)
1988	24 249	141 040
1989	25 675	153 148
1990	33 118	205 632
1991	49 475	295 065
1992	60 553	298 071
1993	56 012	268 450
1994	15 567	208 233
1995	12 405	159 628
1996	11 576	140 510

Innan underrättsreformen trädde i kraft den 1 december 1993 avsågs med tvistemål sådana civilmål som anhängiggjordes genom stämningsansökan. I betalningsorderförfarande (lag om betalningsorder, 319/1954) behandlades åter fordran som gällde ett bestämt belopp i pengar, och till grund för ansökan räckte vanligtvis en räkning. Genom lagsökning (utsökningslagen 37/1895, rubriken för 2 kap. ändrats till att lyda "Om lagsökning" genom lag 389/1973) kunde man hos överexekutor söka ut sådana fordringar i pengar eller varor, som grundas på skuldebrev eller andra skriftliga handlingar. En betalningsorder kunde inte utfärdas för flera gäldenärer gemensamt, vilket åter var möjligt i lagsökningen. Lagsökningarna utgjorde ca 10 % av de ärenden som framgår i tabellen över ärenden som behandlats i summariskt förfarande.

Ökningen i fråga om antalet tvistemål 1991—1993 torde ha varit en följd av den ekonomiska kris som inföll vid decennieskiftet. I det här hänseendet har utvecklingen varit likartad i fråga om såväl tvistemål som ärenden som behandlats inom ramen för betalningsorderförfarandet och lagsökningen. Av betalningsorderansökningarna förföll cirka en tredjedel. Orsaken till detta var frivillig betalning och det att ansökan förföll, om sökanden inte kunde delge det till gäldenären.

Orsaken till den ökning i fråga om tvistemål som började 1990 kan delvis ha berott på att man vid indrivning av ostridiga fordringar uppenbarligen allt oftare använde sig av stämningsansökan. En betalningsorder förföll, om ansökan inte kunde delges svaranden. I fråga om tvistemål och lagsökning kunde man däremot använda sig av s.k. surrogatdelgivning, om svarande höll sig undan delgivningen, varvid handlingarna kunde bl.a. delges någon av hans husfolk eller, om han drev rörelse, en anställd hos honom. Om ingen av dem påträffades, kunde stämningen delges genom att lämna handlingarna till polismyndigheterna, varvid gäldenären tillsändes ett meddelande om saken under hans adress. Utvecklingen kan också delvis ha påverkats av att i mål som anhängiggjordes genom stämningsansökan var ersättningarna större och det att en stämningsansökan kunde riktas till flera gäldenärer på en och samma gång.

En ansökan om betalningsorder gjordes i allmänhet på en standardblankett och till den

fogades ofta endast en räkning som utvisade skulden. I samband med betalningsorder- och lagsökningsförfarandet prövades skäliga rättegångskostnader på tjänstens vägnar. Inom betalningsorderförfarandet utgjorde rättegångskostnaderna i Helsingfors cirka 887 mark 1989 avvägt enligt värdet 1994. I lagsökningsärenden kunde sökanden få ersättning för sina nödvändiga kostnader. Ersättningsbeloppet prövades på tjänstens vägnar. Under hela 1990-talet utgjorde det vedertagna ersättningsbeloppet 1 000 mark vid Helsingfors magistrat, på vilket belopp tillkom ytterligare stämpelskatt. Rättegångskostnaderna i summariska ärenden har för närvarande ökat i genomsnitt till det dubbla jämfört med kostnadsnivån för betalningsorderförfarandet.

I samband med revideringen av rättegångsförfarandet upphävdes både lagen om betalningsorder och utsökningslagens kapitel om lagsökningsförfarandet.

Riksdagens lagutskott konstaterade i sitt betänkande om regeringens proposition att frågan om hur stadgandena lämpar sig för eller skall tillämpas på det nya summariska förfarandet inte alls har behandlats i propositionen. Vidare nämndens att enligt vad utskottet erfarit beror detta på att det summariska förfarandet är ett normalt förfarande i tvistemål och att stadgandena i 21 kap. rättegångsbalken tillämpas på det (LaUB 22/1993).

Lagutskottet har också ägnat uppmärksamhet åt att summariska mål i praktiken handläggs med hjälp av elektronisk dataöverföring. Systemet kunde utnyttjas fullödig, om kändens yrkanden och avgörandet i målet helt motsvarade varandra.

Man hade kunnat vänta sig att de yrkade rättegångskostnaderna i dessa mål skulle minska. I summariska mål handlar det inte om en rättslig tvist, utan i de flesta fall handlar det om fastställande av verkställbarheten hos en klar och ostridig fordran. På borgenärshåll har dessa ärenden i praktiken skötts närmast av inkassobyråernas inkasso-sekreterare. Vid tingsrätterna har dessa ärenden delegerats i huvudsak till kanslipersonalen.

Enligt justitieministeriets utredningar har rättegångskostnaderna i summariska mål emellertid ökat. Behovet av att fastställa verkställbarheten i fordringsmål av det här slaget beror oftast på att gäldenären varken förmår betala det debiterade beloppet som

förfallit till betalning eller att avtala om ett nytt betalningsschema. I vissa fall kan det också vara fråga om betalningsovilja. I fall där gäldenären är insolvent är de höga rättegångskostnader som enbart beror på behovet att få fordran fastställd orimliga.

Ovanstående tabell utvisar att antalet inkomna tvistemål har sjunkit markant efter att underrättsreformen trädde i kraft, dvs. strax år 1994. Antalet mål är hälften mindre än år 1988. Varken orsaken till den senaste tidens kraftiga minskning eller vilka sakkategorier minskningen gäller har utretts tillförlitligt. Man kan dock anta att minskningen gäller tvister som berör intressen av mindre ekonomiskt värde. Stämningasansökningarna som gäller intressen under 10 000 mark har minskat märkbart.

Även antalet summariska ärenden har minskat sedan 1993. Minskningen ser dock ut att jämna ut sig och ligger nära nivån 1988.

3. Skyldigheten att ersätta rättegångskostnader i vissa andra länder

3.1. Sverige

I huvudsak samma bestämmelser om rättegångskostnader som baserade sig på 1734 års lag och som i Finland var i kraft till och med reformeringen av underrättsförandet i tvistemål i december 1993 gällde i Sverige fram till år 1948. I den nya svenska rättegångsbalken ingår mera detaljerade bestämmelser om rättegångskostnader än tidigare och dessa bestämmelser utgjorde en förebild i samband med revideringen av bestämmelserna om rättegångskostnader i Finland 1993. Rättegångskostnaderna i tvistemål regleras i 18 kap. i den svenska rättegångsbalken.

Den part som förlorar ett tvistemål skall i regel ersätta motpartens rättegångskostnader (18 kap. 1 §). Ersättningen för rättegångskostnaderna skall fullt motsvara påkallade kostnader som åsamkats av rättegången. Ersättningsbara är kostnaderna för rättegångens förberedande och talans utförande, arvode till ombud eller biträde samt kostnaderna för partens arbete och tidsspillan med anledning av rättegången. Till kostnaderna för förberedande räknas också parternas förlikningsförhandlingar.

I Sverige behandlades dispositiva tvistemål

där föremålet för tvisten var av mindre värde enligt en speciallag (Lag om rättegången i mindre tvistemål) som var i kraft från 1974 till utgången av 1987. Lagens syfte var att förbättra rättsskyddet i mindre tvistemål genom att minska rättegångskostnaderna och förenkla rättegångsförfarandet. Lagen upphävdes vid ingången av 1988 då bestämmelserna om ersättning för rättegångskostnader i mindre tvistemål överfördes till 18 kap. 8 a § rättegångsbalken. Vid ingången av år 1992 begränsades kärandens rätt att få sina rättegångskostnader ersatta i sådana tvistemål som lika gärna kunde ha behandlats i summariskt förfarande till det belopp som han hade kunnat få i ett sådant mål (18 kap. 3 a §). Detta gäller fall där käranden väckt talan i domstol, även om han lika väl i normal ordning hade kunnat begära om handräckning eller betalningsföreläggande hos kronofogden, vilket är det regelmässiga indrivningssättet i Sverige. Genom förordning (1996:939) har maximibeloppet för arvodet fastställts till 315 kronor i mål om betalningsföreläggande och till 345 kronor i mål om handräckning. Även beträffande fordringsmål som behandlas på normalt sätt i endomarsammansättning har ersättningen för arvoden begränsats till att motsvara värdet för rättslig rådgivning som lämnas som allmän rättshjälp vid ett tillfälle för varje instans (18 kap. 8 a §).

Parterna kan åläggas att bära sina egna rättegångskostnader endast när tvisten gäller ett rättsförhållande som enligt lag inte får avgöras på annat sätt än genom dom (18 kap. 2 §). Sådana är t.ex. mål om äktenskapsskillnad. Kostnaderna kan också kvittas då den omständighet varav utgången i målet berodde inte före rättegången varit känd för den förlorande parten och han heller inte bort känna till den (18 kap. 3 §). Avgörande är vetskapen om omständigheten, varvid sakens rättsliga oklarhet inte tillmäts någon betydelse. Om den vinnande parten inlett rättegång utan att motparten givit anledning till det, kan kostnaderna kvittas eller också kan han åläggas att ersätta den förlorande partens rättegångskostnader.

3.2. Norge

I Norge ingår bestämmelserna om ersättning för rättegångskostnader i tvistemål i 13 kap. tvistemålsloven. Dessutom finns be-

stämmelser om ersättning för rättegångskostnader i vissa speciallagar.

Huvudregeln i tvistemål är att den förlorande parten skall ersätta den vinnande partens rättegångskostnader (172 §). Parterna kan åläggas att bära sina egna rättegångskostnader, om saken varit så oklar att den förlorande parten har haft grundad anledning till rättegång. Oklarheten kan vara av faktisk eller rättslig natur. Ifall det är fråga om en rättsligt oklar omständighet, är förutsättningen att domstolens avgörande grundar sig på omständigheten i fråga. Det kan också bestämmas att kostnaderna skall kvittas, om utgången i målet berott på en omständighet som den förlorande parten fått kännedom om först vid huvudförhandlingen eller om rättegången har orsakats av den vinnande partens förfarande.

3.3. Danmark

I Danmark ingår bestämmelser om ersättning för rättegångskostnader i tvistemål i rättegångslagens 30 kap. (retsplejeloven).

Huvudregeln i tvistemål är att den förlorande parten är skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnader, om inte parterna avtalat om annat eller domstolen på grund av särskilda omständigheter finner det skäligt att avvika från denna regel (312 §). Enligt motiveringen till lagen avses med sådana särskilda omständigheter som berättigar till kvittning av kostnaderna bl.a. sådana fall där tvisten berott på ett oklart avtal, för vilket båda parter är ansvariga, eller där den vinnande parten har inlett rättegången utan anledning. I praktiken har kostnaderna kvittats i särskilt svåra och oklara frågor, där vardera parten har ansetts ha en sannolik anledning till rättegång. Även rättslig oklarhet har godkänts som kvittningsgrund.

Domstolen har omfattande prövningsrätt vad gäller de ersättningsbara kostnaderna och beloppen. Arvode för biträde skall ersättas med lämpligt belopp. I allmänhet fastställer domstolen beloppet i enlighet med advokatförbundets taxor, dock med beaktande av det arbete som utförts. För övriga kostnader som domstolen finner vara befogade eftersträvar domstolen att döma ut ersättning enligt det faktiska beloppet. Kostnaderna får inte anses vara obefogade endast på den grund att den åtgärd som föranlett kostnaden inte har lett till avsett resultat.

3.4. Tyskland

Bestämmelserna om ersättning för rättegångskostnader i tvistemål ingår i civilprocesslagen (Zivilprozessordnung). Om rättegångskostnader finns bestämmelser också i andra lagar.

Huvudregeln i Tyskland är att den förlorande parten är skyldig att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader som varit nödvändiga för förande av talan eller för att försvara sig mot talan (91 §).

Om parterna meddelat antingen i samband med den muntliga behandlingen eller i den skrift som de lämnat in eller genom anteckning i domstolskansliets protokoll att rättstvisten i huvudsaken har utretts eller avtalats om, bestämmer domstolen om de skäliga rättegångskostnader som dittills föranletts av målet genom att beakta målets och tvistens natur (91 a §). Beslutet kan meddelas utan muntlig förhandling.

I Tyskland har rättegångskostnaderna taxerats. Den förlorande parten är skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnader samt att betala till eget ombud endast så mycket som anges i bestämmelserna om rättegångskostnader. I fråga om civilprocessen har domstols- och advokatkostnaderna fastställts i lagar (Gerichtenkostengesetz och Bundesgebührenordnung). I bestämmelserna har man med hjälp av en abstrakt enhet (Gebuhre) fastställt hur många enheter varje rättshandling motsvarar. Enhetens värde i pengar definieras med hjälp av en annan tabell, där målets värde (Streiwert) är avgörande. Värdet åter bestäms enligt det ekonomiska värde som föremålet för tvisten har. I alla mål kan man inte entydigt fastställa det ekonomiska värdet. Därför finns det bestämmelser om hur man på andra grunder kan räkna ut målets värde. Till exempel i fråga om äktenskapskillnadsmål används makarnas sammanräknade nettointkomst för de tre föregående månaderna som beräkningsgrund och i hyresmål ett belopp som motsvarar hyran för ett års tid.

3.5. Österrike

I Österrike har bestämmelserna om ersättning för rättegångskostnader intagits i civilprocesslagen i dess 40—55 §.

Enligt lagens 40 § är utgångspunkten att var och en svarar för sina egna rättegångskostnader. Den som förlorar rättegången helt

och hållet är skyldig att ersätta motparten allt det som denne varit tvungen att lägga ned på rättegången och det som varit ändamålsenligt för att komma till rätta eller för att försvara sig mot talan (41 §). Beloppet av den ersättning som skall betalas för nödvändiga rättegångskostnader avgör domstolen enligt prövning.

3.6. Storbritannien

Med rättegångskostnader avses i Storbritannien det belopp som domstolen enligt prövning kan förordna parten att betala till motparten som ersättning för de kostnader som åsamkats denne av målet. Kostnaderna kan omfatta t.ex. advokatarvode samt arvoden till sakkunniga. Den utdömda ersättningen täcker sällan de kostnader som den vinnande parten är skyldig att betala till sitt rättegångsombud.

I The County Court, som behandlar mindre civilmål som första instans, bygger avgörandet av den domare som beslutar om rättegångskostnaderna på en detaljerad indelning av rättegångskostnaderna enligt fem olika klasser. Indelningen har gjorts enligt domens storlek i det fall att käranden vinner talan eller enligt anspråket i det fall att han förlorar målet. I mål där talan medgivits och i mål där svaranden inte har någon försvarsadvokat, är det inte tillåtet att döma ut ersättning för arvoden, varför domstolen i fråga om småmål skall fastställa om anlitande av advokat godkänns eller inte.

The Magistrates' Court, som behandlar mål som gäller underhåll och adoption, kan enligt The Magistrates' Court Act 1980 förordna om rättvisa och skäliga rättegångskostnader.

Vid överdomstolen (The High Court), som behandlar som första instans stora civilmål, är den vinnande parten berättigad till ersättning för sina rättegångskostnader. Enligt punkt 62 i högsta domstolens regler från år 1986 (Rules of Supreme Court) har den part som är berättigad till ersättning rätt att få skälig ersättning i förhållande till samtliga kostnader som parten skäligen varit tvungen att lägga ned på fallet. Det är också möjligt att yrka på full ersättning, dock inte om kostnaderna är orimligt stora eller har uppkommit till följd av orimligt förfarande. Till exempel kostnader som uppkommit till följd av överdriven försiktighet, begånget fel eller av oaktsamhet godkänns inte.

4. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

4.1. Mål

Beloppet av de rättegångskostnader som döms ut har ökat ansevärt efter revideringen av 21 kap. rättegångsbalken år 1993. Vid sidan av reformen har den omständigheten att mervärdesskatten utsträcktes till att omfatta advokattjänster, villkoren för rättskyddsförsäkringar ändrades och tillämpningen av nya bestämmelser om rättegångsförfarandet i tvistemål tillsammans lett till att kostnaderna kan bli alltför stora för den förlorande parten i en rättegång, även om rättegången hade inletts av en godtagbar anledning. Principen om full ersättning kan allt oftare leda till ett oskäligt slutresultat för den förlorande parten. Det här håller i sin tur på att leda till att man inte vill väcka talan i frågor som ens lite är oklara, eftersom de ekonomiska förlusterna av en rättegång kan bli så stora att det inte lönar sig att ta risken. Den ökade kostnadsrisken har sålunda höjt procesströskeln.

Huvudregeln bör alltså vara att den förlorande parten är skyldig att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader. Den förlorande partens ansvar för kostnaderna är ägnat att göra det lättare för den som har rätt i saken att vända sig till domstol. Borgenären vet att han vid behov kan driva in sin fordran hos en försumlig gäldenär på dennes bekostnad. Å ena sidan lönar det sig inte att väcka talan utan grund och å andra sidan strävar gäldenärerna att frivilligt uppfylla sina förpliktelser. Kostnadsansvaret är ägnat att förhindra felaktiga och ogrundade invändningar som drar ut på rättegången.

Till ett funktionsdugligt och rättvist rättssystem hör också att medborgarna inte skall behöva utsättas för oskäliga risker när de vänder sig till domstol i sin sak. Därför kan man inte schablonmässigt hålla fast vid strikt och fullt kostnadsansvar. De gällande bestämmelserna om rättegångskostnader har visat sig vara alltför inflexibla samtidigt som de lämnar rum för tolkning. Det har varit svårt att tillämpa dem så att man i varje enskilt fall skall kunna döma ut ersättning för rättegångskostnaderna enligt skälighetsprincipen.

Reformens viktigaste mål är att minska kostnadsrisken för parterna i en rättegång som har inletts av grundad anledning. Dom-

stolens rätt att enligt prövning jämka eller annars sänka beloppet av de yrkade rättegångskostnaderna bör utredas och utökas.

Även om den förlorande parten också framöver i regel skall ersätta den vinnande partens rättegångskostnader som funnits nödvändiga, skall beloppet av den ersättning som döms ut att betalas till den vinnande parten alltid vara skäligt. Även i den gällande lagen har principen om full men ändå skälig ersättning genomförts. Frågan har dock gett rum för tolkning och rättspraxis har varit oenhetlig. Reformens mål är att klart föreskriva i lagen att kostnadsansvar för full ersättning avser endast nödvändiga och skäliga kostnader. Om domstolen upptäcker att kostnadsyrkandet i ett enskilt fall av sedvanlig natur klart överskrider den allmänna nivån, skall domstolen på eget initiativ utreda saken.

Även om yrkandet på ersättning för rättegångskostnader är en sådan omständighet som parterna kan ingå förlikning om, är fullständig dispositivitet dock inte lämplig i alla situationer. Parten kan på basis av det uppdrag han gett kräva av sitt ombud åtgärder som föranleder onödiga eller alltför stora kostnader. Även om han på basis av uppdragsavtalet är tvungen att själv stå för sådana kostnader, är det inte skäligt att de förs över på motparten. Målet är också att parterna skall dela på kostnadsansvaret i rättsligt oklara situationer. Rättsliga avgöranden grundar sig i sista hand på domstolens rättsliga prövning. I situationer som lämnar rum för tolkning är det inte rätt att den till vilkens nackdel en svår tolkningsfråga sist och slutligen avgörs, alltid skall bära fullt ansvar även vad gäller kostnaderna.

I enskilda fall skall domstolen kunna sänka den ersättning som den förlorande parten döms att betala, om fullt ersättningsansvar skulle leda till ett uppenbart oskäligt slutresultat. Det här föreslås vara möjligt om partens förpliktigande att ersätta motpartens rättegångskostnader vore uppenbart oskäligt med beaktande av de omständigheter som lett till rättegången, parternas ställning och sakens betydelse bedömda som en helhet. Skälighetsprövning skall kunna komma i fråga i enskilda fall, t.ex. i situationer där en offentlig sammanslutning vinner ett mål mot en enskild medborgare som haft grundad anledning till rättegången.

I klara och ostridiga fordringsmål av summarisk typ förlorar gäldenären sin sak utan

att över huvud taget inkomma med svaromål med anledning den stämningsansökan som borgenären inlämnat i egenskap av käreande. I dessa mål vänder man sig ofta till domstol enbart på grund av att borgenären härigenom skall få en verkställighetsgrund. Kostnaderna skall vara skäliga, även om en passiv gäldenär inte motsätter sig beloppet av de rättegångskostnader som döms ut. Därför är det meningsfullt att domstolen i dessa fall på tjänstens vägnar kan bedöma beloppet av de rättegångskostnader som döms ut.

4.2. De viktigaste förslagen

Grundprincipen i gällande 21 kap. 1 § rättegångsbalken enligt vilken den vinnande parten skall få full ersättning för sina rättegångskostnader föreslås kvarstå oförändrad. Bestämmelserna skall dock klarläggas så att i lagen uttryckligen anges att den förlorande parten är skyldig att ersätta den vinnande partens skäliga kostnader för nödvändiga åtgärder.

Yrkandet gällande rättegångskostnader skall vara individualiserat med en specificering över kostnaderna och arvode för ombud. Om ombudets åtgärder och de belopp som fakturerats för dessa inte har specificerats tillräckligt noggrant, skall domstolen kräva en tillräcklig specifikation. Kostnader och arvoden skall särskiljas även i domen.

Förslaget innebär att ersättningen för rättegångskostnader i tvistemål kan sänkas i två fall där yrkandet i sig är rimligt enligt 21 kap. 1 §. Domstolen kan för det första minska skyldigheten att betala full ersättning för rättegångskostnaderna, om saken i rättslig mening varit så oklar att det funnits en grundad anledning till rättegången. För att den yrkade ersättningen skall kunna sänkas krävs att ersättningsyrkande jämte specificerad motivering har framställts. För det andra kan den yrkade ersättningen sänkas, om domade av full ersättning för kostnaderna vore uppenbart oskäligt. Domstolen skall kunna sänka ersättningen på tjänstens vägnar. I bägge fallen har för sänkningen fastställts stränga krav i lagen och bestämmelserna är avsedda bli tillämpade i undantagsfall.

Enligt propositionen skall domstolen på tjänstens vägnar i klara och ostridiga mål bedöma beloppet av de rättegångskostnader som skall dömas ut. För att i hela landet

förenhetliga praxis vad gäller beloppet av de rättegångskostnader som döms ut i dessa s.k. summariska mål föreslås att justitieministeriet skall utfärda bestämmelser om grunderna för de belopp som döms ut i ersättning för rättegångskostnader. Beloppen skall stå i proportion till den arbetsmängd som varit behövlig, fordringsbeloppet och nödvändiga kostnader.

5. Propositionens ekonomiska och organisatoriska verkningar

Det föreslagna ändringarna i 21 kap. rättegångsbalken minskar inte direkt de totalkostnader som åsamkas parterna, men det skall jämnas ut kostnadsrisken mellan parterna. Den förlorande partens ansvar för rättegångskostnaderna skall inte schablonmässigt bli så tungt som det är för tillfället. Den vinande parten blir allt oftare tvungen att bära en del av kostnadsansvaret.

En utjämning av kostnadsansvaret har ingen direkt inverkan på förhållandet mellan huvudman och ombud, eftersom 21 kap. rättegångsbalken reglerar endast rättegångskostnader som skall ersättas motparten. De föreslagna bestämmelserna kan dock indirekt inverka på totalbeloppet av rättegångskostnaderna så att ombuden fakturerar mindre arvoden.

I mål som gäller fordran eller vräkning, vilka avgörs med stöd av 5 kap. 13 eller 14 § rättegångsbalken genom tredskodom utan fortsatt förberedelse, skall domstolen på tjänstens vägnar med iakttagande av justitieministeriets bestämmelser bedöma beloppet av rättegångskostnaderna. I dessa mål kommer beloppet av de rättegångskostnader som döms ut att minska. Justitieministeriets bestämmelser skall dock utfärdas så att man ser till att borgenärsparten emellertid får en tillbörlig ersättning för de kostnader som den rättsliga indrivningen föranlett.

När risken för ersättningsskyldighet till följd av förlust i målet minskar genom de föreslagna bestämmelserna i 21 kap. rättegångsbalken, kan det hända att parterna något oftare vågar vända sig till domstol. Detta kan innebära att det för närvarande låga antalet mål vid domstolarna ökar i någon mån.

Den föreslagna reformen ökar inte statens utgifter och den har heller inga organisatoriska verkningar.

6. Beredningen av propositionen

Den gällande regleringen av rättegångskostnaderna har föregåtts av en lång historisk utveckling. Dess huvuddrag och de grundläggande principerna för kostnadsansvar har framställts i den allmänna motiveringen till regeringens proposition gällande totalrevideringen av 21 kap. rättegångsbalken (RP 191/1993 rd).

Riksdagens lagutskott förutsatte i sitt betänkande (LaUB 22/1993) att det redan från första början noggrant ges akt på hur den nya lagstiftningen fungerar. Särskilt skulle man kontrollera om reformen medför sådana praktiska olägenheter som inte har kunnat beaktas vid beredningen av förslaget. Lagutskottet förutsatte att man vid behov vidtar åtgärder för att rätta till en felaktig praxis och eventuella olägenheter i lagens stadganden.

Vid rättspolitiska forskningsinstitutet har man följt med hur bestämmelserna om rättegångskostnader fungerar. Uppföljningen visar att beloppen av såväl yrkade som utdömda rättegångskostnader har ökat under den tid som den nya lagen varit i kraft. Den utökade kostnadsrisken antas utgöra ett hinder för anhängiggörande av mål.

Justitieministeriet tillsatte den 10 september 1997 en arbetsgrupp som fick i uppdrag att 1) i form av en regeringsproposition bereda ett förslag till justering av bestämmelserna om ersättning för rättegångskostnader i 21 kap. rättegångsbalken samt 2) utreda vilka olika faktorer påverkar beloppet av rättegångskostnader och föreslå lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder genom vilka de kostnader som åsamkas parterna av en rättegång kunde minskas.

Rättegångskostnadskommissionen avlät sitt delbetänkande om ändring av vissa bestämmelser i 21 kap. rättegångsbalken till justitieministeriet den 20 februari 1998. I kommissionens betänkande föreslogs att principen om full ersättning i 21 kap. rättegångsbalken skall klargöras så att det i lagen uttryckligen anges att den förlorande parten är skyldig att ersätta alla motpartens skäliga rättegångskostnader för nödvändiga åtgärder. Kommissionen föreslog även att i lagen intas en möjlighet att i två fall sänka ersättningen för rättegångskostnader. Enligt förslaget skall det vara möjligt att sänka den ersättning som döms ut för rättegångskostnaderna när saken i rättslig mening varit så

oklar att det funnits en grundad anledning till rättegången. För det andra kan ersättningsyrkandet sänkas, om dömandet av full ersättning vore uppenbart oskäligt med avseende på de omständigheter som lett till rättegången, parternas ställning och sakens betydelse. I s.k. summariska mål kan domstolen på tjänstens vägnar bedöma beloppet av den ersättning som skall dömas ut för rättegångskostnaderna.

Med anledning av kommissionens förslag ordnades ett diskussionsmöte den 17 april 1998 varvid man hörde sammanlagt 16 sakkunniga samt företrädare för myndigheter och sammanslutningar. Om förslaget har

också inlämnats skriftliga utlåtanden. Yttrandena har i regel varit mycket positiva och sakens brådskande natur har betonats. På vissa håll har man dock ansett ändringsförslagen vara otillräckliga och alltför generella.

Regeringens proposition har utarbetats utgående från rättegångskostnadskommissionens delbetänkande. Propositionen har beretts vid justitieministeriet som tjänstearbete. I den fortsatta beredningen har propositionen och dess motivering justerats till vissa delar i enlighet med det som framlagts vid diskussionsmötet och i utlåtandena.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Rättegångsbalken

I §. I kapitlets 1 § inskrivs som huvudregel beträffande ersättningsansvar för rättegångskostnader att den förlorande parten är skyldig att ersätta motpartens alla rättegångskostnader, om inte annat bestäms i någon annan lag. Den föreslagna bestämmelsen är inte avsedd att ändra den gällande huvudregeln, enligt vilken den vinnande parten har rätt att få full ersättning för sina rättegångskostnader. Den föreslagna bestämmelsen preciserar dock principen om full ersättning. Principen om full ersättning för rättegångskostnader betonas genom att bestämmelsen tas in genast i kapitlets första paragraf.

I rättspraxis har principen om full ersättning visat sig åtminstone i viss mån ge rum för tolkning och vara oklar. Full ersättning för rättegångskostnader betyder inte att den förlorande parten är skyldig att betala ersättning för sådana rättegångskostnader som föranletts av åtgärder som varit onödiga med avseende på rättegången eller av åtgärder som i och för sig varit behövliga men som medfört orimligt stora kostnader.

Frågan om rättegångskostnader är i regel dispositiv. Denna s.k. dispositionsprincip innebär att parterna å ena sidan skall framställa ersättningsyrkanden och å andra sidan att domstolen är bunden vid motpartens medgivande. Ersättningsyrkandet skall vara specificerat så att kostnaderna och arvodet för ombud framgår särskilt samt vad dessa består av. Domaren skall med hjälp av sin frågerätt aktivt utreda hur parten i detalj förhåller sig till motpartens räkning för rättegångskostnader. Att beloppet av de yrkade rättegångskostnaderna anses vara för stort eller att man lämnar dem beroende av rätens prövning kan inte anses vara tillräckligt. Motparten skall förpliktas att avge ett preciserat yttrande om de yrkade rättegångskostnaderna.

Principen om ersättningsskyldighet för rättegångskostnader skall definieras som en skyldighet att ersätta alla motpartens skäliga rättegångskostnader för sådana åtgärder som varit nödvändiga. Med ordet alla betonas principen om full ersättning. Med nödvändi-

ga åtgärder avses sådana åtgärder som varit befogade för att driva talan eller för att inkomma med svaromål.

När rättegången inletts skall domstolen på ett effektivt sätt styra rättegångens framskridande. När bestämmelsen tillämpas skall man särskilt i varje enskilt fall överväga om de vidtagna åtgärderna varit befogade med avseende på rättegången. Vid den i bestämmelsen avsedda bedömningen av hur nödvändig en åtgärd varit skall man utgå från frågan om man vid den tidpunkt då åtgärden vidtagits haft en enligt objektiv bedömning motiverad anledning att betrakta åtgärden som befogad. En utgångspunkt skall vara sakens natur i fallet i fråga och den arbetsmängd som de befogade åtgärderna krävt. Inverkande faktorer kan också vara sakens svårighet samt värdet av det intresse som utgör föremål för tvisten. Till exempel avfattande av överdrivet långa skrivelser och den tid som använts till det skall inte kunna godkännas som en kostnad som motparten skall ersätta.

Enligt den föreslagna 1 § skall de kostnader och arvoden som föranleds av nödvändiga åtgärder vara skäliga. Om ombudets arvode baserar sig på timtaxa, skall det fakturerade arvodet såväl i fråga om det belopp som debiteras per timme som antalet timmar som åtgärden krävt motsvara den arbetsmängd och arbets kvalitet som åtgärden i fråga förutsätter. T.ex. timtaxan för avfattande av en i rättslig mening svår stämningsansökan ligger i en helt annan storleksklass än t.ex. den timtaxa som debiteras för avtalande av tidpunkt för förhandlingar eller behandling av saken.

Bedömningen av nödvändiga åtgärder och skäliga rättegångskostnader vad gäller kostnader och arvode för ombud skall ställas i proportion till särdragen hos fallet i fråga, men också i allmänhet till hur svår saken är, den arbetsmängd och den arbets kvalitet som ombudet presterat samt faktureringen i allmänhet i motsvarande mål.

Parten är själv skyldig att betala ersättning till ett vittne eller en sakkunnig som han låtit höra. Domstolen fastställer på begäran i domen den ersättning som skall betalas till vittnet. Den som utsett ett vittne eller en sakkunnig kan av egna orsaker godkänna ett ersättningsanspåk som är klart överdrivet

eller obefogat. För den förlorande parten är detta inte en sådan skäligen kostnad som han skall ersätta, även om det i och för sig varit nödvändigt att höra vittnet.

I allmänhet är det lätt att konstatera vem som på det sätt som avses i 1 § förlorat målet och vem som är hans motpart. Om t.ex. käromålet godkänns - dvs. domstolen anser att de yrkanden som käranden riktat mot svaranden är berättigade - förlorar svaranden målet och han skall enligt huvudregeln ersätta kärandens rättegångskostnader. I vissa fall kan det dock även finnas sådana parter i målet som inte kan betraktas som motparter till parterna och därför kan de inte vara skyldiga att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader. Hit hör sådana som enligt lag eller domstolsbeslut skall kallas för att höras vid rättegången och som varken kan betraktas som med- eller motparter till parterna. På samma sätt kan i vissa speciella rättegångar som svarande till rättegången kallas också sådana personer som oberoende av utgången i målet varken kan betraktas som målets vinnare eller förlorare när det gäller skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna. Sådana partskonstellationer förekommer t.ex. i samband med utmättningsbesvär och verkställighetstvister enligt utsökningslagen. Den som stämts in som svarande i dessa mål kan inte betraktas som förlorande part om han inte deltar i rättegången på ett sätt som gör att rättegångskostnaderna ökar.

2 §. Paragrafens ordalydelse föreslås bli ändrad så att parterna själva skall svara för sina rättegångskostnader i mål där förlikning inte är tillåten, om det inte finns särskilda skäl att ålägga den andra parten att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnader.

I den finska texten innebär motsvarigheten av uttrycket "skall parterna själva svara för sina rättegångskostnader" enbart en språklig modernisering av den gällande lagtexten där formuleringen är språkligt föråldrad.

Syftet med ändringen av 2 § är att avlägsna de tolkningsproblem som föranletts av uttrycket i 2 §: "Om målet gäller ett rättsförhållande som enligt lag inte kan avgöras annat än genom domstolsbeslut, får parterna själva bära sina rättegångskostnader, om det inte --".

I rättsliteraturen har man ansett att uttrycket i den gällande lagen närmast avser indispositiva mål, även om det konstaterats

att lagens ordalydelse innebär en avsiktlig hänvisning till s.k. talan på konstitutiv dom. Högsta domstolen har ansett att gällande 2 § inte är tillämplig på mål som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt eller mål som gäller underhåll för barn (HD 1997:64). Angående vårdnad om barn, umgängesrätt och underhåll för barn kan avtalas och avtalet kan verkställas som en lagakraftvunnen dom (lag ang. vårdnad om barn och umgängesrätt, 361/1983, 7 och 8 §, och lag om underhåll för barn, 704/1975, 7 och 8 §).

Med det uttryck som föreslås bli infört i bestämmelsen - mål där förlikning inte är tillåten - har i den juridiska debatten enligt gängse praxis åsyftats s.k. indispositiva mål, dvs. mål som kräver medverkan av myndigheter för att få till stånd en laglig rättsföljd. Om rättsföljden, såsom juridiskt faderskap eller vårdnaden om barn, umgängesrätt eller underhåll inte på giltigt sätt kan fås till stånd enbart genom ett avtal mellan parterna, är saken indispositiv. Med det nya uttrycket skall klarläggas att i alla mål där förlikning inte är tillåten skall parterna enligt huvudregeln själva svara för sina kostnader.

I bestämmelsen föreslås att parterna själv skall svara för sina rättegångskostnader, om det inte finns särskilda skäl att ålägga den ena parten att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnader. Beträffande undantaget föreslås lagens ordalydelse kvarstå oförändrad. I regeringens proposition (RP 191/1993) har det konstaterats att t.ex. i de fall då parterna är av olika åsikt om målets utgång, dvs. saken är stridig, kan det i indispositiva mål vara motiverat att den ena parten åläggs att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnader.

Om parterna är av samma åsikt om målets utgång, kan det ofta vara beroende av slumpen vilkendera parten som har anhängiggjort målet. Om svaranden i ett sådant fall inte motsätter sig kärandens yrkande och saken därmed inte blir stridig, är det skäligt att parterna får bära sina egna rättegångskostnader och att svaranden inte åläggs att ersätta kärandens kostnader enbart på den grund att målet avgörs på det sätt som käranden har begärt.

Om parterna är av olika åsikt om målets utgång, dvs. saken är stridig, kan det vara befogat att den ena parten åläggs att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnader. Kärandens rättegångskostnader är i allmänhet större än svarandens rättegångs-

kostnader och skillnaderna kan vara stora beroende på fallet. I dessa fall kan det också förekomma rättsmissbruk. I fall där domstolen fastställt umgängesrätten kan saken t.ex. i syfte att dra ut på tiden anhängiggöras på nytt vid domstol så som en verkställighetstvist.

8 §. I paragrafens 1 mom. föreslås ingå en definition på de ersättningar som skall ersättas. Principen om full ersättning skall överföras till den grundläggande bestämmelsen om rättegångskostnader, dvs. till 1 § i kapitlet.

Den föreslagna lagsystematiska ändringen behövs i synnerhet därför att den gällande bestämmelsen i 8 § har gett upphov till många tolkningssvårigheter. Rum för tolkning lämnar till och med frågan om i vilken mån domstolen är berättigad eller skyldig att övervaka om de rättegångskostnader som härrör sig av arvode för motpartens ombud är skäliga.

Som rättegångskostnader skall ersättas de kostnader som orsakats av förberedande av rättegången och av utförande av talan i domstol samt arvode till ombud eller biträde. De ersättningsbara rättegångskostnaderna definieras sålunda med hjälp samma begrepp som tidigare.

Med uttrycket förberedande avses alla åtgärder som föregår rättegången. Det är sålunda begreppsmässigt vidare än förberedelse av tvistemål som regleras i 5 kap. rättegångsbalken och som avser skriftlig och muntlig förberedelse som sker före huvudförhandlingen efter att saken blivit anhängig vid domstolen.

I regeringens proposition (RP 191/1993) sägs som följer: "Kostnaderna för förberedande av rättegången och för utförande av talan i domstolen t.ex. består av kostnader för anskaffande av behövliga handlingar, för arvoden till vittnen och sådana sakkunniga som avses i 17 kap. rättegångsbalken samt för rättegångsavgifter. Därtill kan det uppkomma kostnader om man skall inhämta olika slag av bevis, utföra kontroller, förrätta syn och göra skadeutredningar".

I den gällande lagen togs in en uttrycklig bestämmelse, enligt vilken till rättegångens förberedande räknas också sådana förhandlingar parterna emellan som förts i syfte att ingå förlikning i en sådan fråga som haft omedelbar betydelse med tanke på partens yrkande. Syftet med detta var att främja förlikningsförhandlingar.

21 kap. rättegångsbalken reviderades i samband med revideringen av underrättsförfarandet i tvistemål. En av nyheterna i reformen var att man i lagen tog in målet att lösa tvisterna i första hand genom förlikning. Eftersom målet att försöka få parterna att ingå förlikning tidigare varit obekant för rättegångsförfarandet, var det motiverat att i 21 kap. ta in en bestämmelse om att förlikningsförhandlingarna utgör en del av rättegångens förberedande. Numera utgör förlikningsförhandlingarna enligt vedertagen praxis en förberedande åtgärd till rättegången i likhet med andra motsvarande förberedande åtgärder. Det är således inte längre motiverat att särskilt nämna detta som en åtgärd som hör till förberedandet av rättegången. Dessutom är den gällande bestämmelsen om förlikningsförhandlingar restriktiv till ordalydelsen och ger därför rum för tolkning. Bestämmelsen föreslås bli slopad.

När ett mål anhängiggjorts är det domstolens skyldighet att utreda om det finns förutsättningar för förlikning (5 kap. 19 §). Domstolen skall uttryckligen försöka få parterna att ingå förlikning och enligt egen prövning, för att främja en förlikning, förelägga parterna sitt förslag till förlikning (5 kap. 26 §). Förlikningsförhandlingar som förts parterna emellan under rättegången räknas höra till sakens förberedande och sådana förlikningsförhandlingar skall också utan uttrycklig bestämmelse räknas som en åtgärd som hör till förberedandet.

Tvister skall i mån av möjlighet lösas utan rättegång genom att ingå förlikning. Om förlikningsförhandlingarna som förts innan rättegången anhängiggjordes inte skulle räknas till rättegångens förberedande, skulle följden kunna bli att förlikningsförhandlingar rent av skulle undvikas. Uttrycket i den gällande lagen - förhandlingar som förts för biläggande av sådana tvistefrågor som har omedelbar betydelse för partens yrkande - kan tolkas t.ex. så att det avser endast en sådan tvistig omständighet som ligger till grund för ett yrkande. Som en åtgärd som hör till rättegångens förberedande bör också räknas en allmän förlikningsförhandling som förts på uppdrag av parten och där man gjort seriösa försök att nå enighet utan rättegång. Meningen är att försiktigt utvidga området för de förlikningsförhandlingar som skall omfattas av kostnadsansvaret. Eftersom det främsta målet är att parterna når enighet i tvisten utan rättegång, är det viktigt att be-

stämmlerna om ersättning för rättegångskostnader främjar detta mål.

Till ersättningsbara rättegångskostnader räknas dessutom partens arbete och förlust med anledning av rättegången. Beträffande det arbete som rättegången föranlett motsvarar regleringen gällande 8 §. Den nuvarande lagtextens uttryck "tidsförlust" skall dock ersättas med uttrycket förlust.

Ersättning för partens egna rättegångskostnader gäller undantagsfall. Ersättning skall inte betalas för att parten deltagit i rättegången eller för sedvanligt möda i samband med rättegångens förberedande.

En rättegång tar alltid i anspråk tid. Om en part närvarar själv vid rättegången, kan man alltid tala om tidsförlust. Redan den omständigheten att en part deltar i rättegången enbart för intressets skull kan begreppsmässigt innebära tidsförlust, men det kan inte anses vara godtagbart att ersättningskyldigheten för rättegångskostnader utvidgas på detta sätt.

Ersättning till parten själv skall begränsas närmast till situationer där parten på grund av sin yrkesskicklighet eller specialkunskaper utfört sådana tidskrävande åtgärder som skulle ha varit utgiftsposter som ombudet eller biträdet hade fakturerat för om de hade utförts av denne.

Det arbete som en part utfört kan också föranleda förtjänstbortfall. Som förlust som direkt ansluter sig till rättegången betraktas en kostnad eller annan ekonomisk förlust som åsamkas parten av rättegångsförloppet. En sådan förlust är t.ex. förtjänstbortfall till följd av att domstolen förpliktat parten att personligen delta i rättegången.

8 a §. I paragrafen föreslås ingå en bestämmelse enligt vilken parterna helt eller delvis skall svara för sina rättegångskostnader, om det funnits grundad anledning att inleda rättegång därför att saken i rättslig mening varit oklar. I sådana situationer skall det vara möjligt för domstolen att ålägga parterna att helt eller delvis svara för rättegångskostnaderna. Med tanke på parternas rättsskydd och rättssystemets användbarhet är det viktigt att man i rättsligt komplicerade situationer kan vända sig till domstolen utan att kostnadsansvaret helt och hållet skall belasta den som slutligen förlorar tvisten. Också med hänsyn till rättssystemet och rättssäkerheten är det önskvärt att kostnadsansvaret inte utgör ett hinder för att högsta domstolen så vittomfattande som möjligt skall kunna

pröva svåra rättsfrågor och meddela prejudikat om dessa.

Med uttrycket "grundad anledning till rättegång" betonas att bestämmelsen är avsedd som ett undantag. Bestämmelsen skall i första hand tillämpas så att de kostnader som den förlorande parten skall betala till motparten sänks. När bestämmelsen tillämpas skall också motiveringarna till domstolens avgörande i huvudsaken beaktas. Även en ändring av domens slutresultat och motiveringarna till den i högre rättsinstanser kan utgöra en grund för den slutliga förlorarens ersättningsskyldighet. Paragrafens tillämpning skall basera sig på en helhetsbedömning av den tvist som är föremål för rättegången. Tröskeln för att betrakta en sak som rättsligt oklar skall ligga tämligt högt för att domstolen skall kunna minska kostnadsansvaret. Bestämmelsen får inte tillämpas i så omfattande utsträckning att den leder till en urvattning av huvudregeln, dvs. den förlorande partens skyldighet att ersätta rättegångskostnaderna till fullt belopp. Enligt denna paragraf skall sänkningen inte baseras på en skälighetsprövning.

Grundad anledning till rättegång kan aktualiseras i situationer där rättsfrågan enligt objektiv bedömning är svår och där avgörandets slutresultat inte kan förutses. En part kan inte anses ha haft grundad anledning till rättegång, om han inte har kunnat framställa goda grunder för sitt käromål eller för att bestrida det. Om saken inte är brådskande, finns det i allmänhet inte någon grundad anledning till rättegång innan det parterna emellan förts förhandlingar om frågor som är rättsligt tvistiga samt om parternas uppfattningar i saken.

Rättslig oklarhet råder t.ex. när det finns en lucka i den skrivna lagen, prejudikat saknas och oklarhet råder om hur rättsfrågan i anslutning till tvisten borde lösas. På samma sätt förhåller det sig när lagen ger rum för tolkning och lagstiftarens vilja inte heller framgår tillräckligt klart av förarbetena till lagen. En sak kan vara rättsligt oklar också på grund av att det finns motstridiga eller avvikande avgöranden på den tvistiga rättsfrågan eller på grund av att det i rättslitteraturen inte finns entydiga tolkningar av frågan.

Begreppet rättslig oklarhet hänvisar enbart till svårigheten att lösa en rättsfråga i anslutning till målet. Också avgörandet av bevisfrågan, dvs. vad som är fakta i målet, kan

vara svårt vid en rättegång. Oklar bevisning i målet berättigar inte domstolen att förordna parterna att själva svara för sina rättegångskostnader. Å andra sidan kan det i vissa fall vara svårt eller rent av omöjligt att göra en klar åtskillnad mellan bevisfrågor och rättsfrågor. Domstolen skall då överväga om den huvudsakliga svårigheten att nå en lösning beror på rättslig oklarhet eller annan oklarhet. Förutsättningarna för att tillämpa paragrafen är naturligtvis uppfyllda när både rätts- och bevisfrågan är mycket oklara i målet.

En part skall själv begära att rättegångskostnaderna skall sänkas enligt vad som anges i denna paragraf. En part skall också framställa specificerade grunder för sitt yrkande. Att parten enbart yrkat att kostnaderna skall sänkas får inte godkännas, utan den som framställt yrkandet skall uppge grunderna och hur mycket ersättningen skall sänkas och i vilket förhållandet till hans totala rättegångskostnader. Domstolens skyldighet är att genom aktiv processledning utreda även yrkanden gällande sänkning av rättegångskostnaderna.

8 b §. Paragrafen föreslås innehålla en bestämmelse om sänkning av rättegångskostnaderna, när principen om full ersättning skulle leda till uppenbar oskälighet. Bestämelsen skall tillämpas i undantagsfall och för att den skall kunna tillämpas krävs det att bestämmelsens förutsättningar skall uppfyllas bedömda som en helhet. Vid en helhetsbedömning av uppenbar oskälighet skall alla i lagen nämnda förutsättningar avvägas. Inget av dem kan ensam för sig ge upphov till sådan oskälighet som avses i bestämmelsen.

En part skall naturligtvis själv först framställa ett specificerat yrkande på ersättning för rättegångskostnaderna. Domstolen kan först därefter bedöma yrkandet på tjänstens vägnar. Å andra sidan, även om den förlorande parten medgett yrkandet, utgör det inget hinder för en sänkning av rättegångskostnaderna. Frågan skall dock tas upp särskilt och domstolen skall med hjälp av processledningsmetoder inhämta utlåtande av parterna om de frågor som ansluter sig till saken.

Sänkingsmöjligheten som avses i denna paragraf skiljer sig principiellt från den i 8 a § avsedda möjligheten att sänka ersättningsbeloppet på den punkten att det här handlar snarare om faktorer som har att göra med parterna än om målets rättsliga inne-

håll. När förutsättningarna för tillämpningen av denna paragraf granskas skall uppmärksamhet också fästas vid innehållet i själva tvistemålet.

Med omständigheter som lett till rättegång avses t.ex. att också den part som sedermera kommit att vinna rättegången har, i förhållande till sin motpart, redan innan rättegången inleds en skyldighet att medverka till att saken blir utredd. Den part som kommit att vinna rättegången skall redan i de förhandlingar som föregår rättegången eller i brevväxlingen ge motparten tillräcklig information om de omständigheter och den bevisning som ansluter sig till målet. Om den part som senare kommit att vinna målet har t.ex. helt och hållet vägrat att besvara motpartens kravbrev eller förfrågningar, har motparten kanske haft anledning att inleda rättegång redan enbart för att utreda saken. Saken kan också granskas utgående från frågan om huruvida man i tillräcklig mån försökt lösa tvisten i godo.

Även sakens tvistighet och oklarhet skall beaktas när man dryftar de omständigheter som lett till rättegången. Med omständigheter som lett till rättegång avses också frågan om huruvida den förlorande parten haft räcktligt grundad anledning till rättegången. Som grundad anledning till rättegång kan i detta sammanhang betraktas att rättsfakta eller bevisning som den förlorande parten företett i tillräcklig mån har understött hans syn på saken och att man därför kan anse att också de omständigheter som lett till rättegång talar för en sänkning av de yrkade rättegångskostnaderna. "De omständigheter som lett till rättegång" är ett vidare begrepp än "grundad anledning till rättegång" som nämns i 8 a §.

En rättegång kan t.ex. också följa av att en myndighet anvisar en part att föra talan eller på annat sätt bevaka sina intressen genom rättegång. Tvistemål mellan näringsidkare och konsument i tvistemål som berör konsumentköp behandlas i frivillig väg i ett organ som ger rekommendationer, konsumentklagonämnden. Den har tillsatts för att på ett flexibelt sätt utanför domstol lösa tvister. Nämndens rekommendation till lösning är inte verkställbar. Om näringsidkaren inte nöjer sig med nämndens rekommendation och för saken till domstol, är det i princip inte motiverat att sänka konsumentens skäliga rättegångskostnader, om domstolens avgörande är förenligt med rekommendationen.

Om näringsidkaren inte iakttar rekommendationen, kan en jämkning av konsumentens ersättningsskyldighet aktualiseras när konsumenten förlorar målet, eftersom konsumenten haft grundad anledning att föra saken till domstol för att få ett verkställbart avgörande. I bägge fallen skall domstolsavgörandet basera sig på samma rättegångsmaterial som framlagts i nämnden. Vid bedömningen av frågan om sänkning skall dessutom övriga omständigheter som avses i bestämmelsen beaktas.

Den andra omständigheten som enligt paragrafen påverkar jämningsprövningen är parternas ställning. Med detta avses i synnerhet att parternas ställning i rättegången eller utanför den skall vara väsentligt olika. Parternas ställning är typiskt olika i en tvistemålsrättegång där å ena sidan t.ex. staten eller något annat offentlig samfund är part och å andra sidan som motpart är en enskild medborgare. Vid bedömningen av parternas ställning skall man också beakta parternas olika förutsättningar att processa i en viss sak och de rättegångskostnader som uppkommer därav. Till exempel i en tvist som gäller uppsägning av arbetsavtal har en arbetsgivare ibland såväl ekonomiskt som faktiskt bättre förutsättningar till rättegång än en uppsagd arbetstagare.

Olika förmögenhetsställning kan vara en delfaktor som ansluter sig till parternas ställning. Parternas ställning måste dock alltid sammankopplas med de omständigheter som ledde till rättegången och sakens betydelse. Helhetsbedömningen skall också sättas i förhållande till beloppet av rättegångskostnaderna. Även om tvisten gäller en bostadskredit där käranden är t.ex. en näringsidkare och svaranden en privatperson, förutsätter en jämkning av rättegångskostnaderna även en bedömning av sakens betydelse och de orsaker som ledde till rättegången. En sänkning av kostnadsersättningen är sålunda inte möjlig enbart på grund av parternas olika ställning.

När man överväger en jämkning skall man ytterligare beakta huvudsakens betydelse för parterna. Vid skälighetsprövningen kan man på samma sätt avväga beloppet av rättegångskostnaderna mot föremålet för tvisten. Vid sidan av den ekonomiska betydelse som saken har skall man också beakta avgörandets olika värde sett ur parternas synvinkel. Till exempel i frågor som gäller hälsa och andra personliga angelägenheter kan saken

ha avsevärt större betydelse för den part som lidit skada än för dennes motpart.

Den i paragrafen avsedda jämkningen skall i sista hand grunda sig på domstolens helhetsbedömning där man skall beakta alla kriterier som nämns i paragrafen. När förutsättningarna är uppfyllda skall domstolen sänka beloppet av de rättegångskostnader som döms ut.

8 c §. I paragrafen föreslås ingå en specialbestämmelse om rättegångskostnaderna i ostridiga fordrings- och vräkningsmål. I s.k. summariskt förfarande behandlas i praktiken mål som gäller en fordran på ett visst belopp och där käranden meddelar att saken enligt hans uppfattning inte är stridig. En viktig ändring enligt förslaget är att domstolen på tjänstens vägnar skall kunna bedöma beloppet av de kostnader som föranletts av nödvändiga åtgärder och sänka rättegångskostnaderna i ostridiga fordrings- och vräkningsmål.

Enligt den föreslagna paragrafen skall domstolen när den fastställer rättegångskostnaderna beakta den arbetsmängd som varit nödvändig för uppsättande stämningsansökan, fordringsbeloppets storlek och nödvändiga kostnader. Arbetsmängden kan påverkas t.ex. en besvärlig ränteräkningssituation eller det faktum att det finns flere gäldenärer med olika ansvar för skulden. I vissa fall kan en granskning av stämningsansökans innehåll och dess riktighet kräva juridisk sakkunskap. Det faktum att man beaktar fordringsbeloppets storlek när man avgör frågan om rättegångskostnader innebär en motstridighet. Uppsättandet av en stämningsansökan kräver en viss arbetsinsats som ofta saknar samband med fordringsbeloppets storlek. Borgenären skall dock ställa de kostnader som föranleds honom av indrivningen och uppsättande av stämningsansökan i proportion till fordringsbeloppet, speciellt i sådana situationer där fordran gäller ett mindre belopp. Oskäligt är t.ex. om gäldenärens skuldbörda växer mångdubbelt till följd av att verkställbarheten av en ostridig fordran konstateras genom dom. Storleken på fordringsbeloppet är emellertid inte den enda faktorn som skall beaktas när yrkande på ersättning för rättegångskostnader avgörs, utan den utgör en av de faktorer som skall beaktas.

Bestämmelsens huvudsakliga tillämpningsområde begränsar sig till sådana fordrings- och vräkningsmål enligt 5 kap. 3 § som kä-

randen anser vara ostridiga. Med fordringsmål avses i paragrafen sakligt sett samma som avses med uttrycket "en fordran på ett visst belopp" i 5 kap. 3 § 1 punkten. Denna definition motsvarar åter bestämmelsen om tillämpningsområdet för betalningsorderförfarande och lagsökning vilka tillämpades tidigare. Termen fordringsmål är inte avsedd att utvidga eller inskränka det tillämpningsområde som avses i 5 kap. 3 § 1 punkten. Med ordvalet har man endast försökt ge bestämmelsen en språkligt enkel och lättförstådd formulering.

Den föreslagna bestämmelsen är också tillämplig i situationer där käranden anser fordrings- eller vräkningsmålet vara stridigt och uppsätter en sådan stämningsansökan som avses 5 kap. 2 § och med anledning av vilken inte avges något svaromål och målet därför avgörs genom tredsdom utan fortsatt förberedelse. Beloppet av rättegångskostnaderna bedöms då utgående från de ersättningsyrkanden som ditills framställts i stämningsansökan.

Även om domstolen utnyttjar sin prövningsrätt i fråga om rättegångskostnaderna när den sänker dessa, är avgörandet i fråga om såväl huvudsaken som rättegångskostnaderna en tredsdom gentemot svaranden. Det rättsmedel som svaranden kan tillgripa även vad gäller rättegångskostnaderna är återvinning mot tredsdom. Däremot är avgörandet gällande rättegångskostnaderna till den del ersättningsyrkandet sänks en dom gentemot käranden, och käranden kan anföra besvär hos hovrätten ifall han är missnöjd med den.

Det skulle vara viktigt att beloppen av de rättegångskostnader som döms ut i summariska mål vid olika domstolar skulle vara så enhetliga som möjligt i likartade mål. Därför föreslås det att justitieministeriet utfärdar bestämmelser om grunderna för fastställande av rättegångskostnader i summariska mål. Genom dessa bestämmelser skall anges vilka åtgärder i den rättsliga indrivningen i allmänhet anses vara på det sätt nödvändiga att de utgör ersättningsbara rättegångskostnader. I bestämmelserna skall man också beakta de allmänna kostnaderna för indrivningen och en skälig ersättning för uppdraget. I detta sammanhang skall man också pröva beloppet på en skälig rättegångsavgift och en eventuell differentiering av avgiften enligt det kapital som fordran gäller. Ifall ersättningsyrkandet motsvarar det som anges i

ministeriets bestämmelser, är det inte nödvändigt att specificera det i samband med yrkandet.

14 §. Paragrafens 1 mom. föreslås bli ändrad så att den som vill ha ersättning för sina rättegångskostnader skall specificera beloppet av sina rättegångskostnader och grunderna för dessa. Specificeringen skall vid behov göras i fråga om såväl kostnader som arvoden. Syftet med bestämmelsen är att styra ombuden att specificera sina rättegångsräkningar noggrannare än vad som är fallet i dag med uppdelningen i kostnader och arvode. Ersättningsyrkandet skall specificeras så att motparten preciserat kan framföra sin uppfattning om de åtgärder som utgör grund för de yrkade rättegångskostnaderna och om hur nödvändiga åtgärderna varit. Endast en specificerad räkning är sådan som domstolen kan ta grundligt ställning till.

Paragrafens 2 mom. föreslås bli kompletterad för det första så att i det tas in en skyldighet att specificera ersättningsbara kostnader och arvoden i det avgörande som gäller rättegångskostnaderna. Om det framställts yrkande på att rättegångskostnaderna skall sänkas, skall också detta yrkande specificeras. Domen skall innehålla ett tydligt svar på frågan om till vilka delar och på vilka grunder ett sänkingsyrkande eventuellt har godkänts.

Även mervärdesskattens andel skall framgå av avgörandet. Om den vinnande parten får avräkna mervärdesskatten i sin beskattning, får inte den förlorande parten åläggas att betala i ersättning för yrkade rättegångskostnader det som motsvarar mervärdesskattens andel. I annat fall får motparten en extra fördel motsvarande mervärdesskattens andel.

I paragrafens 2 mom. regleras den situation där parterna vid förberedelsen ingått förlikning om huvudsaken så att yrkandet på ersättning för rättegångskostnaderna lämnats utanför uppgörelsen. I princip skall man avtala om rättegångskostnaderna samtidigt som man ingår förlikning. Så är dock inte alltid fallet. Bestämmelsen kan komma att tillämpas när tvisten avvisats utan prövning eller den har avskrivits, varvid ett tvistigt yrkande på rättegångskostnader står olöst.

Bestämmelsen är till för att avlägsna tolkningsproblemet i situationer där man ingått förlikning om huvudsaken, men frågan om rättegångskostnaderna har gjorts stridig och skall avgöras av domstolen. Den gällande

lagen har möjliggjort en tolkning enligt vilken en fråga om rättegångskostnader som lämnats stridig på detta sätt inte kan avgöras vid förberedelsen utan separat huvudförhandling (se HelHO 1997:4 och ovan avsnitt 2.1.). Eftersom käranden och svaranden redan i förberedelsen skall framföra sina synpunkter på alla yrkanden som framställts i målet, också angående de yrkanden på ersättning för rättegångskostnader som framställts dithills, är det ändamålsenligt att domstolen i situationer där man ingått förlikning kunde avgöra en accessorisk fråga om rättegångskostnader som lämnats stridig utan att den accessoriska frågan blir en separat huvudsak som leder till huvudförhandling. Även om en sådan tolkning vore möjlig redan nu, förutsätter en enhetlig rättspraxis emellertid en klarläggande reglering av frågan.

Eftersom yrkandet på rättegångskostnader är accessoriskt i förhållande till huvudsaken bör det inte bli en separat tvistig huvudsak. Därför skall avgörandet om rättegångskostnader enligt förslaget meddelas efter att tvisten som gäller huvudsaken har avgjorts antingen i den skriftliga eller muntliga förberedelsen, om det inte finns särskilda skäl att överföra saken till huvudförhandling. Ett sådant särskilt skäl kan vara en tvist mellan parterna om grunderna för rättegångskostnaderna, varvid parterna vill framlägga bevis till stöd för sina uppfattningar. Saken skall då undantagsvis föras till huvudförhandling för att man skall kunna höra vittnen.

När domstolen prövar ersättningsskyldigheten i situationer där parterna ingått förlikning om huvudsaken, skall domstolen jämföra de yrkanden som framställts i talan med förlikningens innehåll. Ifall förlikningens innehåll i huvudsak motsvarar de yrkanden som framställts i talan, kan motparten åläggas att ersätta kärandens rättegångskostnader (HD 1997:77).

Språkdräkten i paragrafens 2 mom. skall ändras så att om domstolens avgörande gällande rättegångskostnaderna används i stället för termen beslut den mer allmänna termen avgörande. I tvistemål benämns avgörandet i huvudsaken dom, medan övriga avgöranden är beslut (24 kap. 1 §). Benämningen på tredsdomar är alltid tredsdom. Avgörandet gällande rättegångskostnaderna ingår i allmänhet i den dom som ges i huvudsaken. Då är det inte ändamålsenligt att i domen ge någon särskild benämning på avgörandet

som gäller rättegångskostnaderna. Ifall det undantagsvis meddelas ett från huvudsaken separat avgörande om rättegångskostnaderna, t.ex. i samband med att parterna ingått förlikning i huvudsaken eller saken har avskrivits, handlar det om ett beslut. Vidare är det möjligt att avgörandet gällande rättegångskostnaderna, som meddelas antingen i samband med huvudsaken eller separat, är en tredsdom.

15 §. Paragrafen föreslås bli upphävd. Enligt gällande 15 § skall domstolen när den avgör frågan om ersättningsansvar för rättegångskostnaderna beakta bestämmelserna 1-10, 12 och 13 §, om inte något annat föranleds av en parts yrkande eller medgivande. Bestämmelsen har lett till tolkningsproblem när det gäller frågan om huruvida domstolen på tjänstens vägnar kan tillämpa de materiella bestämmelser gällande rättegångskostnader som finns i de hänvisade bestämmelserna.

I de nu föreslagna bestämmelserna har särskilt nämnts de situationer där domstolen enligt 21 kap. på tjänstens vägnar kan pröva beloppet av de rättegångskostnader som skall dömas ut. Detta kan komma i fråga endast när det är fråga om uppenbar oskälighet enligt 8 b § samt i situationer som avses i 8 c §. Efter denna ändring kvarstår av den gällande bestämmelsens sakinhåll endast att domstolen tillämpar lagen på tjänstens vägnar, vilket är självklart även annars.

1.2. Lagen om rättegång i brottmål

8 §. I 9 kap. lagen om rättegång i brottmål föreskrivs om rättegångskostnader i brottmål. I kapitlets 8 § 2 mom. föreskrivs om målsägandens skyldighet att ersätta svarandens rättegångskostnader samt om svarandens skyldighet att ersätta målsägandens rättegångskostnader, när målsäganden har förenat sig om allmänna åklagarens åtal. Även om skyldighet för den som företräder, är ombud eller biträde för en målsägande att solidariskt med målsäganden ersätta svarandens kostnader föreskrivs i paragrafens 2 mom.

Enligt gällande lag gäller om målsägandens skyldighet att ersätta rättegångskostnader och hans rätt till ersättning för sådana kostnader när han förenat sig om allmänna åklagarens åtal i tillämpliga delar vad 21 kap. 12 § rättegångsbalken föreskriver om intervenient. Enligt 21 kap. 12 § rättegångs-

balken gäller om skyldigheten för en intervenient att ersätta rättegångskostnaderna och om hans rätt till ersättning för sådana kostnader vad som i 21 kap. rättegångsbalken föreskrivs om parter. En intervenient skall dock endast svara för de särskilda kostnader som föranletts av att hans talan förts.

I enlighet med vad som sagts ovan tillämpas beträffande skyldigheten att ersätta målsägandens och svarandens rättegångskostnader i brottmål vad som föreskrivs om parterna i 21 kap. rättegångsbalken. Målsäganden skyddas dock i situationer där han förenat sig om allmänna åklagarens åtal så att han inte kan bli skyldig att ersätta annat än de särskilda kostnader som han åsamkat svaranden genom att använda sin talerätt, t.ex. kostnader för bemötande av skadeståndsykande. Målsäganden skall ersätta den åtalade endast för de extrakostnader som har uppkommit genom målsägandens egna åtgärder under rättegången (RP 82/1995).

För att få reda på innehållet i den ovan beskrivna bestämmelsen måste man följa en kedja av hänvisningar. I 9 kap. 8 § 2 mom. hänvisas till 21 kap. 12 § rättegångsbalken, som hänvisar till 21 kap. Dessutom föreskrivs det i 8 § 2 mom. indirekt om svarandens skyldighet att ersätta målsägandens rättegångskostnader så att det i lagrummet talas endast om målsägandens rätt till ersättning. Det i lagrummet använda uttrycket har föranlett missförstånd. Lagrummet föreslås bli ändrat så att hänvisningen till 21 kap. 12 § rättegångsbalken slopas och så att där uttryckligen bestäms om målsägandens skyldighet att ersätta rättegångskostnader. Dessutom föreslås att i lagrummet tas in ett omnämnande av svarandens ersättningsskyldighet.

Lagrummet föreslås kvarstå oförändrat till sakinnehållet.

9 §. Eftersom 21 kap. 15 § rättegångsbalken föreslås bli upphävd, föreslås hänvisningen till lagrummet bli slopad ur 9 kap. 9 §.

1.3. Tingsrättslagen

19 §. Paragrafens 1 mom. 3 punkt föreslås bli ändrad så att lagmannen skriftligen skall kunna förordna någon som hör till kanslipersonalen och som har svurit en ed som motsvarar domarens eller avlagt motsvarande försäkran samt har den utbildning som uppgiften kräver och tillräcklig skicklighet för uppgiften att i mål enligt 5 kap. 3 § rättegångsbalken meddela ett avgörande om rättegångskostnaderna samt meddela dom när svaranden har medgett käromålet.

Den föreslagna ändringen beror på den föreslagna nya 21 kap. 8 c § rättegångsbalken, som i huvudsak skall tillämpas på fordrings- och vräkningsmål enligt 5 kap. 3 § rättegångsbalken. De avgöranden som meddelas i dessa mål är till sin karaktär en dom gentemot käranden till den del de yrkade rättegångskostnaderna sänks. Sänkningen av ersättningsbeloppet för rättegångskostnader grundar sig på justitieministeriets bestämmelse om grunderna för rättegångskostnaderna i summariska mål. Klara anvisningar skall utfärdas om beloppen på de rättegångskostnader som döms ut i summariska mål. Domstolarna handleder och ordnar utbildning för den personal som sköter dessa mål. På det här sättet kan den som har tillräcklig skicklighet för dessa uppgifter ges ett förordnande som också omfattar avgöranden gällande kostnader av omnämnt slag.

Paragrafens 1 mom. har tidigare ändrats genom lag 1326/1994, då punkterna 6 och 8 upphävdes. Momentet föreslås nu bli omskrivet i sin helhet.

2. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft så snart som möjligt efter att de har antagits och blivit stadfästa.

Med stöd av vad som anförts ovan förelägs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om ändring av vissa bestämmelser i 21 kap. rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 21 kap. 15 §, sådan den lyder i lag 1013/1993,
ändras 1 och 2 §, 8 § 1 mom. och 14 § 1 och 2 mom., sådana de lyder i nämnda lag
 1013/1993, samt
fogas till kapitlet nya 8 a - 8 c §, som följer:

21 kap.

Om rättegångskostnader

1 §

Den part som förlorar målet är skyldig att ersätta alla motpartens skäligen rättegångskostnader som föranletts av nödvändiga åtgärder, om inte annat bestäms i någon annan lag.

2 §

I ett mål där förlikning inte är tillåten skall parterna själva svara för sina rättegångskostnader, om det inte finns skäl att lägga den ena parten att helt eller delvis ersätta motpartens kostnader.

8 §

Ersättningsbara rättegångskostnader är kostnaderna för förberedande av rättegången och för utförande av talan vid domstolen samt för ombudets eller biträdets arvode. Ersättning betalas också för det arbete som rättegången föranlett parten och för förlust som direkt ansluter sig till rättegången.

8 a §

Om målet rättsligt varit så oklart att den förlorande parten haft grundad anledning till rättegång, kan domstolen förordna att parterna själva helt eller delvis skall svara för sina rättegångskostnader.

8 b §

Om det med beaktande av de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens betydelse bedömda som en helhet vore uppenbart oskäligt att förplikta parten att ersätta motpartens rättegångskost-

nader, kan domstolen på tjänstens vägnar sänka beloppet av de rättegångskostnader som parten skall dömas att betala.

8 c §

I mål som gäller fordran eller vräkning och som avgörs enligt 5 kap. 13 eller 14 § genom tredsdom utan fortsatt förberedelse, skall domstolen på tjänstens vägnar och med beaktande av den arbetsmängd som krävts för uppsättande av stämningsansökan, fordringsbeloppet och nödvändiga utgifter pröva beloppet av de rättegångskostnader som motparten skall dömas att ersätta.

Justitieministeriet utfärdar närmare bestämmelser om grunderna för beloppen av de rättegångskostnader som döms ut enligt denna paragraf.

14 §

Yrkande på ersättning för rättegångskostnaderna skall framställas innan behandlingen av målet har slutförts. I yrkandet skall beloppet av rättegångskostnaderna och grunderna för dem specificeras.

Avgörandet beträffande rättegångskostnaderna skall meddelas samtidigt som domstolen avgör målet. I avgörandet skall de kostnader och arvoden som skall ersättas uppges särskilt. Om huvudsaken avgörs vid förberedelsen, kan avgörandet beträffande rättegångskostnader meddelas samtidigt också när de har förblivit stridiga, om inte utredningen av deras belopp anses kräva huvudförhandling för upptagning av muntlig bevisning.

Denna lag träder i kraft den .

2.

Lag**om ändring av 9 kap. 8 och 9 § lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) 9 kap. 8 § 2 mom. och 9 § som följer:

9 kap.

Om rättegångskostnader

8 §

Om målsägandens skyldighet att ersätta svarandens rättegångskostnader och målsägandens rätt att av svaranden få ersättning för sådana kostnader när målsäganden förenat sig om allmänna åklagarens åtal gäller i tillämpliga delar vad som bestäms i 21 kap. rättegångsbalken. Målsäganden svarar dock endast för de särskilda kostnader som föranletts av att han utnyttjat sin talerätt. Om skyldighet för den som företräder eller är

ombud eller biträde för en målsägande, som har förenat sig om allmänna åklagarens åtal, att solidariskt med målsäganden ersätta dessa kostnader gäller i tillämpliga delar vad som bestäms i 21 kap. 6 § rättegångsbalken.

9 §

Vad som i 21 kap. 8 § 2 mom., 12 och 13 §, 14 § 2 mom. samt 16 § rättegångsbalken bestäms om tvistemål skall i tillämpliga delar gälla även i brottmål.

Denna lag träder i kraft den .

3.

Lag**om ändring av 19 § tingsrättslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tingsrättslagen av den 28 juni 1993 (581/1993) 19 § 1 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lag 1326/1994, som följer:

19 §

Lagmannen kan skriftligen förordna någon som hör till kanslipersonalen och som har svurit en ed som motsvarar domarens eller avlagt motsvarande försäkran samt har den utbildning som uppgiften kräver och tillräcklig skicklighet för uppgiften att

- 1) avgöra lagfartsärenden,
- 2) avgöra inteckningsärenden,
- 3) i mål enligt 5 kap. 3 § rättegångsbalken
 - a) meddela tredsakdom,
 - b) meddela avgörande om rättegångskostnader med stöd av 21 kap. 8 c § rättegångsbalken samt meddela dom när svaranden har medgett käromålet, samt

c) fatta beslut om att avskriva målet när käranden har återkallat talan och svaranden inte yrkar på avgörande,

4) registrera förmynderskap,

5) avgöra en ansökan om äktenskapsskillnad med stöd av 25 § 1 mom. äktenskapslagen, om båda makarna har hemort i Finland samt att

6) registrera äktenskapsförord.

 Denna lag träder i kraft den .

 Helsingfors den 11 september 1998

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Justitieminister *Jussi Järventaus*

1.

Lag**om ändring av vissa bestämmelser i 21 kap. rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 21 kap. 15 §, sådan den lyder i lag 1013/1993,
ändras 1 och 2 §, 8 § 1 mom. och 14 § 1 och 2 mom., sådana de lyder i nämnda lag
 1013/1993, samt
fogas till kapitlet nya 8 a - 8 c §, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

Om rättegångskostnader

1 §

Den part som förlorar målet är skyldig att
 ersätta motpartens rättegångskostnader, om
 inte något annat stadgas.

1 §

Den part som förlorar målet är skyldig att
 ersätta *alla motpartens skäliga rättegångs-*
kostnader som föranletts av nödvändiga åtgärder, om inte annat bestäms i någon annan
lag.

2 §

Om målet gäller ett rättsförhållande som
 enligt lag inte kan avgöras annat än genom
 domstolsbeslut, får parterna själva svara för
 sina rättegångskostnader, om det inte finns
 skäl att ålägga den ena parten att helt eller
 delvis ersätta motpartens kostnader.

2 §

I ett mål där förlikning inte är tillåten skall
parterna själva svara för sina rättegångskostnader, om det inte finns skäl att
ålägga den ena parten att helt eller delvis
ersätta motpartens kostnader.

8 §

Ersättningen för rättegångskostnaderna
 skall till fullo motsvara kostnaderna för för-
 beredande av rättegången och för utförande
 av talan vid domstolen samt för ombudets
 eller biträdets arvode, om kostanderna skäli-
 gen har varit befogade för bevakande av
 partens rätt. Ersättning skall också betalas
 för det arbete och den tidsförlust som rätte-
 gången har åsamkat parten. Till förberedan-
 de av rättegången räknas också förhandling-
 ar som förts för biläggande av sådana tviste-
 frågor som har omedelbar betydelse för par-
 tens yrkande.

8 §

Ersättningsbara rättegångskostnader är
kostnaderna för förberedande av rättegången
och för utförande av talan vid domstolen
samt för ombudets eller biträdets arvode.
Ersättning betalas också för det arbete som
rättegången föranlett parten och för förlust
som direkt ansluter sig till rättegången.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

8 a §

Om målet rättsligt varit så oklart att den förlorande parten haft grundad anledning till rättegång, kan domstolen förordna att parterna själva helt eller delvis skall svara för sina rättegångskostnader.

8 b §

Om det med beaktande av de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens betydelse bedömda som en helhet vore uppenbart oskäligt att förplikta parten att ersätta motpartens rättegångskostnader, kan domstolen på tjänstens vägnar sänka beloppet av de rättegångskostnader som parten skall dömas att betala.

8 c §

I mål som gäller fordran eller vräkning och som avgörs enligt 5 kap. 13 eller 14 § genom tredskodom utan fortsatt förberedelse, skall domstolen på tjänstens vägnar och med beaktande av den arbetsmängd som krävts för uppsättande av stämningsansökan, fordringsbeloppet och nödvändiga utgifter pröva beloppet av de rättegångskostnader som motparten skall dömas att ersätta.

Justitieministeriet utfärdar närmare bestämmelser om grunderna för beloppen av de rättegångskostnader som döms ut enligt denna paragraf.

14 §

Yrkande på ersättning för rättegångskostnaderna skall framställas innan behandlingen av målet har slutförts. Dessutom skall det uppges vad kostnaderna består av.

Beslut om rättegångskostnaderna skall meddelas samtidigt som domstolen avgör målet.

14 §

Yrkande på ersättning för rättegångskostnaderna skall framställas innan behandlingen av målet har slutförts. I yrkandet skall beloppet av rättegångskostnaderna och grunderna för dem specificeras.

Avgörandet beträffande rättegångskostnaderna skall meddelas samtidigt som domstolen avgör målet. I avgörandet skall de kostnader och arvoden som skall ersättas uppges särskilt. Om huvudsaken avgörs vid förberedelsen, kan avgörandet beträffande rättegångskostnader meddelas samtidigt också när de har förblivit stridiga, om inte utredningen av deras belopp anses kräva huvudförhandling för upptagning av muntlig bevisning.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

Har yrkande på ersättning för rättegångskostanderna framställts, skall domstolen när den avgör frågan om ersättningsskyldighet beakta 1-10, 12 och 13 §§, om inte något annat följer av en parts yrkande eller medgivande.

(Upphävs)

15 §

Denna lag träder i kraft den

2.

Lag

om ändring av 9 kap. 8 och 9 § lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) 9 kap. 8 § 2 mom. och 9 § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

Om rättegångskostnader

8 §

8 §

Om målsägandens skyldighet att ersätta rättegångskostnader och hans rätt till ersättning för sådana kostnader när han förenat sig om allmänna åklagarens åtal gäller i tillämpliga delar vad 21 kap. 12 § rättegångsbalken stadgar om intervenient. Om skyldighet för den som företräder eller är ombud eller biträde för en målsägande, som har förenat sig om allmänna åklagarens åtal, att solidariskt med målsäganden ersätta dessa kostnader gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 kap. 6 § rättegångsbalken.

Om målsägandens skyldighet att ersätta svarandens rättegångskostnader och målsägandens rätt att av svaranden få ersättning för sådana kostnader när målsäganden förenat sig om allmänna åklagarens åtal gäller i tillämpliga delar vad som bestäms i 21 kap. rättegångsbalken. Målsäganden svarar dock endast för de särskilda kostnader som föranletts av att han utnyttjat sin talerätt. Om skyldighet för den som företräder eller är ombud eller biträde för en målsägande, som har förenat sig om allmänna åklagarens åtal, att solidariskt med målsäganden ersätta dessa kostnader gäller i tillämpliga delar vad som bestäms i 21 kap. 6 § rättegångsbalken.

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

9 §
Vad som i 21 kap. 8 § 2 mom., 12 och 13 §, 14 § 2 mom. samt 15 och 16 §§ rättegångsbalken bestäms om tvistemål skall i tillämpliga delar gälla även i brottmål.

9 §
Vad som i 21 kap. 8 § 2 mom., 12 och 13 §, 14 § 2 mom. samt 16 § rättegångsbalken bestäms om tvistemål skall i tillämpliga delar gälla även i brottmål.

Denna lag träder i kraft den .

3.

Lag**om ändring av 19 § tingsrättslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tingsrättslagen av den 28 juni 1993 (581/1993) 19 § 1 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lag 1326/1994, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

19 §
Lagmannen kan skriftligen förordna någon som hör till kanslipersonalen och som har svurit en ed som motsvarar domareden eller avlagt motsvarande försäkran samt har den utbildning som uppgiften kräver och tillräcklig skicklighet för uppgiften att

- 1) avgöra lagfartsärenden,
- 2) avgöra inteckningsärenden,
- 3) i mål enligt 5 kap. 3 § rättegångsbalken
 - a) meddela tredsakdom,
 - b) meddela dom när svaranden har medgett käromålet, samt

c) fatta beslut om att avskriva målet när käranden har återkallat talan och svaranden inte yrkar på avgörande,

- 4) registrera förmynderskap,
- 5) avgöra en ansökan om äktenskapsskillnad med stöd av 25 § 1 mom. äktenskapslagen, om båda makarna har hemort i Finland,

7) registrera äktenskapsförord *samt att*

19 §
Lagmannen kan skriftligen förordna någon som hör till kanslipersonalen och som har svurit en ed som motsvarar domareden eller avlagt motsvarande försäkran samt har den utbildning som uppgiften kräver och tillräcklig skicklighet för uppgiften att

- 1) avgöra lagfartsärenden,
- 2) avgöra inteckningsärenden,
- 3) i mål enligt 5 kap. 3 § rättegångsbalken
 - a) meddela tredsakdom,
 - b) *meddela avgörande om rättegångskostnader med stöd av 21 kap. 8 c § rättegångsbalken samt* meddela dom när svaranden har medgett käromålet, samt

c) fatta beslut om att avskriva målet när käranden har återkallat talan och svaranden inte yrkar på avgörande,

- 4) registrera förmynderskap,
- 5) avgöra en ansökan om äktenskapsskillnad med stöd av 25 § 1 mom. äktenskapslagen, om båda makarna har hemort i Finland *samt att*

6) registrera äktenskapsförord.

Denna lag träder i kraft den .

